

Liutauras Kraniauskas

Miesto erdvė ir subkultūrų dinamika Klaipėdoje 1991–2010 m. (1)¹

Santrauka. *Tekste svarstomas klausimas apie miesto erdvių sąsajas su subkultūrų raišką. Pasitelkus dviejų dešimtmečių empirinę medžiagą, bandoma rekonstruoti Klaipėdos muzikinių subkultūrų dinamiką posovietiniu laikotarpiu. Šioje studijoje siekiama suderinti britų kultūros studijų įžvalgas apie hegemoninės jaunimo kategorijos santykį su subkultūromis, Kevino Hetheringtono ekspresyvos tapatybės teoriją ir Michelio Maffesoli teorines įžvalgas apie šiuolaikinio socialumo formas. Visos teorinės prielaidos susijusios su erdvės ir tapatybės santykio pažinimo klausimu. Posovietinio laikotarpio Klaipėdos subkultūrinių erdvių tyrimas atskleidžia, kad 1991–1996 m. galima stebėti subkultūrų subordinaciją hegemoninei jaunimo kategorijai, stilių hibridiškumą ir subkultūros suartėjimą su popkultūra. 1997–2002 m. subkultūros pradeda trauktis iš viešosios erdvės, jaunimo laisvalaikio vietų ir socialinės kontrolės akiračio, kas vedė link naujų erdvių paieškos ir jų pritaikymo subkultūrinės tapatybės raiškai. 2003–2010 m. laikotarpiui būdinga subkultūrų diferenciacija, ideologinis išsigrūdinimas ir ritualinių erdvių uždarumas. Įvardinti subkultūrų dinamikos procesai interpretuojami platesniame urbanistinių pokyčių kontekste. Šiame žurnalo numeryje spausdinama pirmoji straipsnio dalis.*

Pagrindiniai žodžiai: *subkultūra, jaunimas, miesto erdvės, subkultūrinė tapatybė, ideologija, Klaipėda, posovietinis laikotarpis, socialiniai pokyčiai.*

Keywords: *subculture, youth, urban space, subcultural identity, ideology, Klaipėda, post-Soviet, social changes.*

Įvadas

Ką gali pasakyti miesto erdvių tyrimas apie socialines grupes ir *vice versa*? Atsakymų į šį klausimą tikrai yra daug, nes daugelis šiuo-

laikinių socialinių teorijų vis dažniau ieško socialumo žymių ar socialinės dramos įrodymų fizinėse miesto erdvėse. Jos tampa materialiais istorinių transformacijų liudytojais, prasmintais

¹ Straipsnis parengtas pagal Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programos tyrimo projekto „Klaipėdos raida 1990–2010: nuo sovietinio industrinio uosto iki lietuviško multikultūrinio miesto“ medžiagą. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-2-34). Šiame žurnalo numeryje spausdinama pirmoji teksto dalis. Kita dalis bus publikuota kitame numeryje.

atskaitos taškais geografiniame žemėlapyje, socialinės grupės atmintyje ar asmens biografijoje. Prancūzų sociologo Michelio Maffesoli teigimu, žmogus susaistytas socialiniais ryšiais ne tik su kitais žmonėmis, bet ir su fizinėmis vietomis, miestu, gamtine aplinka, kuria jis dalinasi su kitais. „*Erdvėje kristalizuoja laikas; o vietos istorija tampa asmenine istorija*“ (Maffesoli 1998; 123).

Sociologinis žvilgsnis, išlaikydamas savo akiratyje vieną socialinę grupę ir stebėdamas jos erdvinės slinkties ar susibūrimo vietas, gali pažinti, mano nuomone, keturis svarbius dalykus. Pirma, tai socialumo formų kaitą; antra, kaip miesto erdvės kontrolė įtakoja socialinių grupių tapatybės ir socialinių kategorijų formavimąsi; trečia, kolektyvinės miesto atminties struktūras – kaip apibudinamas ir atsimenamas miestas; ketvirta, paties miesto socialinę kaitą. Kaip šie sociologinio pažinimo dėmenys, kurie dabartiniame svarstymų etape labiau panašėja į metodologines prielaidas ar hipotezes, o ne į pagrįstas tezes, dera tarpusavyje, pasistengime parodyti subkultūrų dinamikos Klaipėdoje studijoje.

Erdvės ir socialumo santykio analizei subkultūros pasirinktos neatsitiktinai. Jos yra socialiniai dariniai, kurie neturi griežtų socialinės grupės ribų, bet, visgi, turi grupinę savivoką, priverčiančią individus ieškoti panašių į save, burtis ir buvoti kartu bendroje fizinės erdvės. Svarstymuose mes vadovausimės gana abstrakčia subkultūros sąvoka, kuri pirmiausiai turėtų būti suprata kaip bendresnė kolektyvinės tapatybės kategorija, apimanti placią stilių bei subkultūrinės raiškos praktikų įvairovę. Tačiau

empirinėje analizėje ši plati subkultūros sąvoka bus susiaurinta iki muzikinių subkultūrų, kurių kolektyvinė tapatybė konstruojama pasitelkus konkretų muzikos stilių, pavyzdžiui, metalo muzikos gerbėjai, pankai ar elektroninės šokių muzikos pasekėjai.

Empiriniai klausimai, susiję su posovietinio laikmečio analize Klaipėdoje, apima du intensyvių socialinių permainų dešimtmečius. Kaip ir kada mieste atsiranda ar transformuojasi subkultūros? Kur buriasi ir kodėl jos matomos konkrečiose miesto vietose? Kaip keičiasi subkultūrinių vietų lokalizacija? Kokie urbanistiniai procesai stimuliuoja subkultūrų dinamiką mieste? Kaip erdvinės dinamikos elementai atsispindi subkultūrinėje atmintyje? Atsakymų paieška į šiuos klausimus neišvengiamai veda link istorinio pasakojimo, kur subjektyvūs atminties segmentai, viešojo diskurso nuotrupos ar faktinė medžiaga komponuojami į kompleksią sociologinę miesto mozaiką.

Straipsnį sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje svarstomi teoriniai ir metodologiniai klausimai apie subkultūrinės tapatybės ir erdvės santykio analizę. Siūloma apžvalga nėra išsamus ar retrospektyvus teorinių studijų sąvadas. Tai greičiautų teorinių sąvokų ir įžvalgų aptarimas, kurios stimuliuojo Klaipėdos miesto subkultūrų dinamikos tyrimą ir sudarė metodologinį prielaidų lauką. Antroji dalis skirta konkrečių socialinių procesų rekonstrukcijai, kurie struktūravo subkultūrinės raiškos sąlygas Klaipėdoje 1991–2010 m. (Šiame žurnalo numeryje pristatomas tik 1991–1996 m. laikotarpis. Likusių dviejų etapų – 1997–2002 m. ir 2003–2010 m. – analizė bus publikuota kitame žurnalo numeryje).

1. Erdvė, subkultūra ir sociologinis pažinimas

1.1. *Socialumas be erdvės?*

Fizinės erdvės klausimai tradiciškai suvokiami kaip geografijos studijų problematika, tačiau jie nesvetimi ir sociologinei mąstysenai. Socialumo ir erdvės santykio pažinimo galimybės inspiravo ne vieną sociologų kartą. Maxo Weberio istorinė miesto genezės studija (1978 [1922]), George Simmelio etiudai apie miesto gyvenimo ritmą (2007 [1903]), Emilio Durkheimio (1999 [1912]) svarstymai apie religinių bendruomenių ritualines vietas jau tapo sociologinės minties klasika, kaip ir šiuolaikiškos Henri Lefebvre (1991 [1974]), David Harvey (1990, 2000) ar Michel de Certeau (1984 [1980]) teorijos apie urbanistines erdves. Sociologą dažniausiai domina kompleksinės sąsajos tarp mentalinių bendruomenės ryšių, socialinės tapatybės ir fizinės vietos.

Vertinant teorinį įdirbį, kiek subkultūros ir miesto erdvių klausimas svarstytas sociologų, galima susidurti su dviem gana priešingais požiūriais. Vieną poziciją išsakė Brianas Tuckeris (2012), aptardamas pankų subkultūros kuriamų erdvių reikšmės Amerikos didmiesčiuose. Jo teigimu, subkultūros studijose „...troškimas kurti vietas – ar tai būtų fizinė sienų apsupta erdvė ar žmonių sambūris, kurių momentinis susibūrimas sukuria laikiną vietos jausmą“ yra menkai tyrinėta teorinė problema (Tucker 2012; 205).

Kiek kitokią nuomonę turi britų sociologas ir geografas Kėvinas Hetheringtonas. Jis savo teoriniuose rašiniuose apie ekspresyviąją tapatybę ir erdvę gana įtikinamai parodo, kad subkultūrų tyrinėtojai jau senokai stebi ypatingą ryšį tarp

subkultūrinės tapatybės ir miesto erdvių (Hetherington 1998; 105–106). Teorinius svarstymus apie erdvės ir subkultūrinės tapatybės santykį galima atrasti jau Frederico Thrasherio studijoje apie Čikagos gaujas, kurioms didmiesčio gatvės tapo naujo socialumo, tapatybės ir savarankiškos tvarkos kūrimo vieta; taip pat prancūzų siurrealistų susidomėjime tomis miesto vietomis, kurioms nepakanti moderni buržuazinė kultūra, pavyzdžiui, viešnamiais, dykvietėmis, blusių turgumis, lūšnynais; o Michelio Foucault išvalgos apie heterotopines erdves patrauklios ne tik sociologams kaip visuomenės kritikos sąvokos, bet ir atskirų subkultūrų atstovams, praktiškai diegiantiems šią idėją savo erdvei raiškai.

Subkultūrų studijose erdvinis mąstymas tikrai nėra antraplanis. Greičiau galima paantrinti Hetheringtono pozicijai ir papildyti jo sąrašą. Svarstymai apie subkultūras ir erdvę įvairiais pjūviais atsiskleidžia tiek smulkmeniškose Čikagos mokyklos sociologų kartografinėse nusikalstamumo studijose (Shaw and McKay 1931) ar Frederico Thrasherio susistemintame Čikagos gaujų žemėlapyje (1927), tiek Birminghamo universiteto Šiuolaikinės kultūros studijų centro (angl. – *Center for Contemporary Culture Studies*, toliau tekste – CCCS) marksistinėje subkultūrų interpretacijoje (Hall and Jefferson 1976), tiek Michelio Maffesoli impresionistiniuose rašiniuose apie šiuolaikinį socialumą ir fizinį artumą (1996 [1988]), tiek paties Hetheringtono studijose apie naujų socialinių judėjimų tapatybės politiką.

Erdvės klausimo analizė subkultūrų studijose implikuoja vieną bendrą mintį, kad subkultūros nėra tik ideologinis kultūrinių ar simbolių reikšmių laukas, apibrėžiantis sub-

kultūrinę individo tapatybę. Jos yra ir erdvinis fenomenas. Subkultūros ir erdvės santykio idėją trumpai galima suformuluoti taip. Atskiros subkultūros fiziškai buvoja, bendrauja ir telkiasi konkrečiose vietose ar erdvėse – miesto aikštėse, klubuose, baruose, kiemuose, šokių aikštelėse. Tai reiškia, kad subkultūra yra ne tik ideologinis vienetas ar simbolinių tapatybių sistema, bet ir erdvinis darinys, kuriam *reikalinga fizinė buvimo ir subkultūrinės tapatybės raiškos vieta*. Subkultūros atstovai savo telkimosi vietas suvokia kaip priklausančią jiems, kaip savo simbolinę nuosavybę, dėl kurios kartais kovojama su kitomis subkultūromis ar socialinėmis grupėmis. Svarbu ir tai, kad ilgalaikės subkultūrų būrimosi vietos greitai tampa neatskiriama subkultūros tapatybės simboliais. Jos integruojamos į homologinę reikšmių sistemą ir centruoja subkultūrinės tapatybės komunikacinę erdvę.

Subkultūros studijose svarstomas erdvės klausimas iš dalies papuola į bendros sociologinės teorijos veikimo lauką. Tai reiškia, kad ką tik lakoniškai suformuluota bendroji subkultūros ir erdvės santykio idėja iš esmės gali būti sėkmingai taikoma bet kokio kito socialinio darinio apibūdinimui – ar tai būtų draugų grupė, ar darbo kolektyvas, ar tauta, ar politinė partija. Kiekvienas socialinis reiškinyss yra kartu ir erdvinis fenomenas. Todėl kartais susidaro įspūdis, kad įžvalgos apie socialumo ir erdvės santykį nekylo iš subkultūros studijų kaip savito ir savarankiško tyrinėjimų lauko. Greičiau bendresnės teorinės sąvokos ir įžvalgos apie socialumą ir fizinę erdvę projektuojamos iš teorinio ir abstraktaus mąstymo lygmens į konkrečią empirinę terpę. Kitaip sakant, bendroji teorija subordinuoja subkultūros studijas savo

sąvokų laukui. Toks lengvas perėjimas iš vieno analizės lygmens į kitą – iš teorijos į empirinį aprašymą arba *vice versa* – kelia šiek tiek abejones dėl konkrečių subkultūrų ir jų raiškos socialinio konteksto pažinimo galimybių, kas leidžia formuluoti kelis klausimus, reikšmingus subkultūrų studijoms tiek metodologiniu, tiek empiriniu požiūriu. Ką apie subkultūrų raiškos kontekstą gali pasakyti erdvių klausimų analizė? Kuo subkultūrų tyrimas gali pasitarnauti sociologiniam erdvės pažinimui? Kokius socialinius procesus mieste atskleidžia kelių subkultūrų dinamikos tyrimas?

Atsakymai į šiuos kebles klausimus reikalauja *procesinio* arba *struktūrinio požiūrio*. Jo tikslas – aprašyti subkultūrų raišką ir jos transformacijas struktūruojančius socialinius procesus, o ne parodyti atskirų subkultūrų gimimo momentą ar tapimą, kas būdinga daugeliui subkultūrų studijų. Procesinis subkultūros pažinimas turėtų tirti socialinį subkultūrų raiškos kontekstą, o ne atskiros subkultūros generuojamų kultūrinių reikšmių sistema, kas, mano nuomone, priklauso ideologinei reprezentacijų sričiai.

Metodologiniu požiūriu, subkultūrų dinamikos tyrimas artimas CCCS sociologų taikytai semiotinei subkultūros stiliaus analizei (Clarke 1976; Hebdige 1976a, 1976b, 1979) ir etnografinė tyrimo strategijai (Willis 1978). Tačiau tarp šių trijų požiūrių yra ir esminių skirtumų. Semiotinė subkultūrų analizė išpopuliarėjo kartu su Dicko Hebdige knyga *Subculture: Meaning of Style* (1979). Čia detalai atskleistas istorinis bei socialinis pankų subkultūros atsiradimo kontekstas Didžiojoje Britanijoje 1976–77 metais, pankiško stiliaus kūrimo strategijos.

Ankstyvojo, tuo metu dar tik besiformuojančio, pankų stiliaus analizei Hebdige pasitelkė dviejų prancūzų išvalgas – Rolando Bartheso semiotinį ženklų analizės metodą ir marksisto Louis Althuserio ideologijos teoriją. Studija siekta parodyti, kaip kuriamas subkultūros stilius, kaip konkretūs objektai įgyja subkultūrinės reikšmės, kokiame kontekste objektas įgyja kultūrinę reikšmę ir koks kontekstas padaro objektą reikšmingu subkultūrai. Hegemonijos, mito, ženklavimo, reikšmės ir ženklo sąvokos tapo svarbiausiais Hebdige metodologiniais įrankiais, leidžiančiais suvokti ir pažinti subkultūrą, jos atsiradimo kontekstą. Jo teigimu:

„Subkultūros yra išraiškos formos; bet tai, ką jos išreiškia, yra fundamentalūs prieštaravimai tarp esančiųjų valdžioje ir pasmerktųjų būti subordinuotojoje pozicijoje bei tenkintis antrūšiu gyvenimu. Šis prieštaravimas yra vaizdingai išreikštas subkultūros stiliuje... Subkultūrą aš apibrėžiu kaip pasipriešinimo formą, kur patiriami prieštaravimai ir pasipriešinimas valdančiai ideologijai netiesiogiai išreiškiami stiliuje“ (Hebdige 1979; 132–133).

Hebdige pasiūlyta subkultūros samprata ilgam sutelkė daugelio subkultūrų tyrinėtojų dėmesį klasinių prieštaravimų paieškai. Dominuojančios ideologijos užmaskuotą klasinę įtampą galėjo atskleisti tik „teisingas“ subkultūros stiliaus reikšmių perskaitymas ir pasipriešinimo išraiškų tyrimas. Tikriausiai, todėl subkultūrų kuriamą stilių Hebdige vaizdžiai pavadino „semiotiniu partizaniniu karu“ (1979; 105). Metodologiniu požiūriu, tai reiškė, kad visos semiotinės analizės pastangos turi būti nukreiptos į simbolinių reikšmių pažinimą, jų išraiškų kolekcionavimą ir klasifikavimą.

Paulas Willis, kartu su Hebdige dirbęs CCCS, pasiūlė labiau struktūruotą požiūrį į subkultūrų tyrinėjimą. Etnografinio tyrimo metodologija, kurią jis vėliau pavadino „teoriškai pagrįsta etnografinė studija“ (angl. – *theoretically informed ethnographic study* arba *TIES*) (Willis 1978, 1997; Trondman and Willis 2002), panašiai, kaip ir semiotinė analizė, turėtų vesti link kultūrinių reikšmių pažinimo. Tik šis pažinimas neturi tokio aiškaus santykio su marksistiniu visuomenės traktavimu, kas buvo būdinga daugeliui dirbusių CCCS.

Etnografinis subkultūros tyrimas, anot Williso, apima tris analizės lygius: indeksų, homologijos ir integralumo (1978; 189–203). Indeksų lauko tyrimas yra kiekybinis požiūris į subkultūros vartojamus objektus, aplinkos elementus, praktikas, veiksmus, telkimosi vietas, kalbos išraiškas ir pan. Indeksai suvokiami kaip paprasčiausi subkultūros raiškos dėmenys, kurie gali skirtis tiek savo intensyvumu, tiek simboline svarba subkultūrinei tapatybei. Dažniausiai indeksų tyrimas yra aprašomojo pobūdžio analizė, kurioje detalai ir fotografiškai smulkiai aprašoma subkultūra. Ką reiškia vienas ar kitas elementas subkultūrai yra jau kito analizės etapo – homologijos tyrimo – klausimas.

Homologijos analizė domisi atskiros subkultūros kultūrinių reikšmių lauko, simbolinių objektų, stiliaus ir sąmoningumo formų išgryninimo klausimais. Skirtingai nei indeksų analizė, kur dokumentuojama beveik viskas, šiame etape vyksta indeksų lauko „valymas“. Atrenkama, kurie elementai svarbūs subkultūrinei tapatybei, o kurie – ne. Homologijos tyrimas nesidomi dinamine subkultūros kaita, nes siekia parodyti kultūrinius santykius tik vienu laiko momentu. Dėl šios ypatybės toks Williso sprendinys gali

būti pavadintas semiotiniu subkultūros palaikomųjų reikšmių tyrimu bei šių reikšmių struktūros rekonstrukcija *à la* Hebdige.

Istorinis kontekstas etnografiniame tyrime aktualizuojamas tik subkultūros integralumo analizėje, kur siekiama išsiaiškinti kaip atsiranda homologijos, kaip jos kinta skirtingais laiko momentais, kokios istorinės sąlygos formuoja konkrečios subkultūros stilių ir sąmoningumo apraiškas. Puiki ir įžvalgi Willisio (1978) studija apie rokerių ir hipių subkultūras Didžiojoje Britanijoje yra geras pavyzdys, kai turi atrodyti etnografinis subkultūros tyrimas, derinantis kelis analizės lygmenis.

Tačiau grįžkime prie erdvės ir subkultūros santykio klausimo. Hebdige'o ir Willisio šis klausimas nedomino. Jis nepateko į konceptualių klausimų ratą, kurį apibrėžė šie subkultūrų tyrėjai. Susitelkimas kultūrinių reikšmių analizei nepaliko vietos erdvinių aspektų aptarimui. Pavyzdžiui, Hebdige studijoje galima aptikti kelias nuorodas į kai kurias subkultūrų būrimosi vietas kaip Soho rajonas ar vienas pirmųjų pankroko klubų *Roxy Club* Londone. Tačiau šios vietos nesusilaukė jokios semiotinės analizės. Konceptualus minimų vietų pasirinkimo klausimas – kodėl subkultūros pasirinko šias vietas ir kodėl šios vietos tapo subkultūros reprezentacinėmis vietomis ar simboliais – net nepaliečiamas. Atrodo, kad subkultūrinė erdvė gana lengvai išvengė gana skvarbaus ir kritiško Hebdige žvilgsnio. Panaši situacija yra ir Willisio studijoje apie hipius ir rokerius. Čia irgi nerasime paaikškinimų, kaip homologinė reikšmių sistema lemia subkultūrų telkimosi vietų pasirinkimą ir kaip atskiros vietos, jų erdvinė kompozicija ir reikšmės įkomponuojamos į bendrą subkultūros homologinę sistemą.

Toks erdvės klausimų atsparumas ideologijos analizei parodo gana akivaizdų dalyką. Ideologija yra taip persmelkusi subkultūrinę erdvę, kad pati ideologija tampa nepastebima ir užmaskuoja savo buvimą. Kadangi subkultūros yra ideologiniai dariniai, galima prisiminti Lefebvre užduotą klausimą:

„Kas yra ideologija be erdvės, kurią ji nurodo, aprašo? Be erdvės, kurios žodyną vartoja, kurią nurodo ir kurios tvarką ji perima? Kas liktų iš religinės ideologijos, sakykim, judėjiškos-krikščioniškos, jei ji neturėtų fizinių vietų ir jų pavadinimų – bažnyčia, sakykla, altorius, šventykla, tabernakulis? Kas liktų iš Bažnyčios, jei nebūtų bažnyčių?.. Ideologija pasiekia savo išbaigtumą tik įsikomponuodama į socialinę erdvę ir jos gamybos procesą, taip įgydama fizinę išraišką“ (Lefebvre 1991; 44).

O kas liktų iš subkultūros, jei neliktų subkultūrinių vietų? Lefebvras tikriausiai atsakytų, kad neliktų pačių subkultūrų, nors modernių technologijų revoliucija, įvykusi per paskutinius du dešimtmečius, leistų suabejoti šia teze. Kuo svarbi procesinė analizė? Siūlomą požiūrį nelengva apibrėžti, bet galima pabandyti įvardinti kelis esminius bruožus. Pirma, procesinės analizės centre yra kelios subkultūros, jų inicijuoti vyksmai, transformacijos, susitelkimo vietovės ir tarpusavio santykių konfigūracijos. Tačiau čia nesvarbi šių darinių homologijos rekonstrukcija – kaip save ir santykį su kitomis subkultūromis apibrėžia viena ar kita subkultūra. Apibrėžimas ir santykio su kitais nustatymas yra ideologinis tapatybės dėmuo. Mūsų analizėje jis paliekamas nuošalyje dėl paprastos priežasties. Visos į mūsų akiratį papuolančios subkultūros (pankai, metalistai, reperiai, reiveriai, elektroninės muzikos gerbėjai, gotai ir pan.)

nėra originalios subkultūros. Tad ideologinis subkultūrinės tapatybės dėmuo su visomis kultūrinių reiškinių konfigūracijomis ir ypatumais yra perimtas iš kito socialinio konteksto. Kiek jis yra adekvatus naujame kontekste, kiek jame atrasime imitacijos ar originalumo yra kito tyrimo klausimai. Todėl mūsų siūlomas požiūris net nesiekia identifikuoti atskirų subkultūrų, suteikti joms pavadinimus ar kvestionuoti subkultūrinės tapatybės atitikimą homologinei struktūrai ar stiliui. Šiuo požiūriu tai yra gana neapibrėžta metodologinė pozicija, kadangi dirbama su neapibrėžtais objektais.

Antra, procesinei analizei yra svarbios objektyvios sąlygos, struktūruojančios subkultūrinės tapatybės raišką, virsmus, bei socialinis kontekstas. Būtent konkretus socialinis kontekstas ar fizinė aplinka įgalina atsirasti subkultūriniams dariniams ir suteikia jiems būtinus resursus. Ideologijos lygmenyje arba subkultūrų sukurtuose savivaizdžiuose kontekstas dažniausiai išnyksta, tampa nematomu, neapmaštomu, pasprunka iš artikuliuojamo pasakojimo apie subkultūras. Tačiau būtent konkretaus konteksto socialiniai procesai, jo socialinės tvarkos principai pajungia subkultūrinį darinį ir jo dinamiką savo logikai.

Trečia, procesinei analizei svarbus dinamikos dėmuo. Jį mes lokalizuojame ne subkultūrų tarpusavio santykiuose, kas irgi yra labai svarbu, bet *subkultūros* ir *jaunimo kultūros* (Clarke et al. 1976; Brake 1985), *popmuzikos* ir *alternatyvios muzikos* (Redhead 1990, 1997; Frith 1981) kategorijų sąlytyje. Subkultūra čia suprantama kaip ekspresyvi tapatybė, kurios viena svarbiausių išraiškų yra muzika. *Jaunimo kultūra*, *popmuzika*, *subkultūra* nėra tik abstrakčios ideologinės ar estetinės kategorijos. Jos turi gyvą santykį ir

su miesto erdvėmis, su konkrečia fizine vieta, įgalinančia subkultūras veikti pagal savo ideologinius principus. (Prisiminkime Lefebvre citatą.) Todėl subkultūrų dinamikos analizei mieste mes imame ne abstraktų ideologinį dėmenį, bet erdvinį aspektą. Miesto erdvės ir subkultūrinių vietų analizė mums tampa raktu tiek į subkultūros ideologijos tyrimą, tiek į šią ideologiją struktūruojantį socialinį kontekstą.

Glaustai įvardinti principai, kuriuos gal kiek per skambiai pavadiname „procesine subkultūrų dinamikos analize“, iš esmės reziumuoja tas išvalgas, suvokimo principus ir sąvokas, kurios atėjo iš trijų skirtingų šaltinių. Tai 1970–1980-ųjų britų neo-marksistų tyrinėjimai apie stiliaus subkultūrų atsiradimą pokarinėje Didžiojoje Britanijoje, brito Kevino Hetheringtono ekspresyvos tapatybės teorija ir prancūzo Michelio Maffesoli studija apie naująsias gentis. Toliau trumpai pristatysime kiekvieną teoriją, išryškindami erdvės ir subkultūrinės tapatybės sąlyčio taškus.

1.2. Subkultūros ir kintančios miesto erdvės

Vieną iš įdomesnių istorinių interpretacijų apie subkultūrų atsiradimą rytiniuose Londono rajonuose (angl. *East End*) ir kituose Didžiosios Britanijos miestuose pasiūlė Birminghamo universiteto Šiuolaikinės kultūros studijų centras (CCCS) (Clarke and Jefferson 1976; Cohen 2007 [1972]; Hall and Jefferson 1976 [1975]). Tikriausiai, CCCS inicijuotos kultūros studijos buvo vienos iš pirmųjų, kur detaliau aptartas apie subkultūrų kaip *stiliaus bendruomenių* ir miesto erdvės santykis. Aišku, žvelgiant retrospektyviai, pirmtakų galima at-

rasti ir anksčiau. Pavyzdžiui, Čikagos mokykla miesto teritorijos, ekologijos, socialinių erdvių ir subkultūrinės gyvenamosios problemas analizavo jau prieš gerus penkiasdešimt metų. Tačiau skirtingai nei Čikagos sociologai, kurie iš viso nevertė „subkultūros“ sąvokos, nors tyrė tai, ką vėliau funkcionalizmo tradicija pavadino „delinkventine subkultūra“, CCCS atstovai jaunimo subkultūras matė kaip ideologines arba, jei vartosime šiandienos sąvokas, stiliaus bendruomenes.

CCCS subkultūrų studijoms toną užduoda Philas Cohenas (2007 [1972]), kurį domino ne pačios subkultūros, bet pokario darbininkų klasės silpnėjimo ir fragmentacijos klausimas Didžiojoje Britanijoje. Šį klausimą jis analizavo klasinio konflikto, ideologijos ir urbanistinės erdvės transformacijų kontekste, kas leido pasiūlyti gana įtikinamą paaiškinimą, kodėl atsirado jaunimo subkultūros 1950–1960-aisiais. Čia būtina priminti, kad jaunimo subkultūros Didžiojoje Britanijoje beveik iki 1990-ųjų buvo išimtinai interpretuojamos kaip darbininkų klasės jaunimo kultūros apraiškos, kaip klasinis fenomenas (Fyvel 1963; Hebdige 1976a, 1976b, 1979; Clarke et al. 1976; Hall and Jefferson 1976; Mungham and Pearson 1976; Blackman 2005). Tad Coheno dėmesys klasiniams santykiams buvo gana natūralus jo laikmečio ir aplinkos sociologinis horizontas. Pabandysime trumpai reziumuoti dvi jo mintis apie subkultūrinės tapatybės ir erdvės sąsajas. Pirmoji atskleidžia subkultūrų kilmę, kita – subkultūrų prisirišimo prie konkrečios teritorijos priežastis, ką pats Cohenas vadino teritorialumu.

Coheno teigimu, svarbiausia jaunimo subkultūrų atsiradimo priežastis buvo britų darbi-

ninkų klasės bendruomeniškumo bei kolektyvinio sutelktumo nykimas, nulemtas 1950–1960 metais vykdytų miesto vystymo ir urbanistinio atnaujinimo projektų. To laikotarpio britų konservatorių vyriausybės politika skatino privataus kapitalo investicijas į nekilnojamo turto vystymą ir modernaus individualaus būsto statybas. Pokario individualus butas moderniuose namuose greitai tapo pasiturinčio gyvenimo simboliu, todėl daugelis darbininkų klasės šeimų buvo ideologiškai stimuliuojamos išsikelti iš senų būstų ir apsigyventi naujai pastatytuose daugiabučiuose namuose. Paveiktos ideologiškai formuojamo gero gyvenimo vaizdinio, šiek tiek prakutusios darbininkų šeimos buvo linkusios iškeisti senuosius darbininkiškus rajonus į modernius kvartalus. Geografinis gyvenamosios vietos pakeitimas ir persikėlimas į daugiaaukščius, kur butai buvo pritaikyti branduolinės (buržuazinės) šeimos poreikiams, buvo ta nematoma jėga, kuri klibino darbininkų klasės bendruomeniškumo pagrindus. Naujai suplanuota urbanistinė aplinka ir architektūra ardė išplėstinės šeimos tinklus ir teritorinio artumo (pvz., gatvės ar alaus baro) sutelktas bendruomenes.

Pradėjus Londone statyti naujus kvartalus, į kuriuos greitai persikraustė didelė dalis darbininkų šeimų, gyvenusių žemesnės kokybės būstuose, buvo sugriauti darbininkų bendruomeniškumo pagrindai – platūs giminystės tinklai, darbininkų gyvenamosios vietos ekologinė sistema ir lokali ekonomika. Šie trys komponentai sudarė socialinį pagrindą, garantavusį britų darbininkų klasės integraciją, sutelktumą ir iš jo kylančio kolektyvinio pasipriešinimo galią.

Miesto gyvenamosios aplinkos atnaujinimas ir vystymo projektai buvos argumentuojami

pragyvenimo standartų kėlimu, orientuotų į atskiro individo ar šeimos gerovę. Tačiau gyvenimo sąlygų pagerinimas reiškė ir intervenciją į socialinės ekologijos sistemą darbininkų kvartaluose.

„Pirmasis didelės koncentracijos ir daugiaaukščių statybų rezultatas buvo gatvės, vietos alubario ir vietinės krautuvėlės funkcijos sunaikinimas, kurios buvo suprantamos kaip bendruomeninės erdvės. Vietoj jų atsirado privatūs šeimos vienetai: suštabeliuoti vienas ant kito; visiškai izoliuoti; totaliai priešpastatyti juos supančiai viešai erdvei; stokojantys bet kokios neformalios socialinės kontrolės kaimyninėje aplinkoje. Naujiems kvartalams pritaikytos gatvės tapo magistralėmis; jų vartotojai – „praeiviai“, tekančio žmonių srauto dalelėmis, nesvarbu, atskirtomis nuo automobilių eismo ar ne. Tai tik parodo, kaip planuotojai nesuvokė darbininkų klasės kvartalo žmogiškosios ekologijos...“ (Cohen 2007; 541).

Aptuštę seni darbininkiški Londono rajonai greitai tapo patrauklūs imigrantams, ieškantiems pigaus būsto ir negalintiems sau leisti prabangesnio gyvenimo būdo. Per vieną dešimtmetį tradiciniai darbininkų kvartalai pavirto margaspalviais skirtingų etninių ir rasinių grupių getais. Cohen negailestingai konstatavo, kad su imigrantų banga gyvenamos aplinkos standartai rytiniuose Londono rajonuose ryškiai sumenko, o prie šio nuosmukio prisidėjo ir kai kurie nekilnojamo turto savininkai, kurie buvo labiau suinteresuoti nekilnojamo turto speculiacijomis, nei lengvai perkamo-parduodamo turto kokybe.

Coheno nuomone, bendruomeninės erdvės praradimas buvo vienas iš akivaizdžiausių urbanistinių vystymo projektų padarinių, kuris skaudžiai išgyventas darbininkų klasės aplinkoje. Darbininkai prarado jų kolektyvinę tapatybę palaikiusią bendruomeninę erdvę,

kadangi radikalai pasikeitė miesto kvartalų erdvino išdėstymo ir komponavimo struktūra. Nepasitenkinimą bendruomeninės erdvės praradimu išgyveno visos darbininkų klasės kartos – seneliai, tėvai ir vaikai. Tačiau skirtingai nei tėvų karta, kuri dar bandė klasinę tapatybę palaikyti tradicinėmis darbininkų klasės mobilizavimo strategijomis – dalyvaudavo streikuose ar aktyviai remdavo profsąjungas, – jaunojoje kartoje netekties iššauktas nepasitenkinimas įgyja subkultūrinio gyvenimo išraišką. Subkultūra pasiūlė naują simbolinę bendruomeniškumo struktūrą ir leido susiformuoti naujai kolektyvinei tapatybei. Galima pridurti, kad nauja subkultūrinė tapatybė iš tiesų buvo tradicinė, tik ideologiškai transformuota klasinės tapatybės forma. Todėl tiek pats Cohenas, tiek plačiau jo interpretaciją išplėtoję kiti CCCS sociologai linkę vadinti subkultūrinę raišką „magišku“ prarastos tapatybės susigrąžinimu (Jefferson 1976; Hebidge 1979; Clarke 1976). Subkultūra nebuvo visiškai nauja tapatybė, bet tėvų kartos puoselėtos tapatybės modelio perėmimas ir jo adaptacija prie kintančių gyvenimo sąlygų mieste.

Nors subkultūra kaip simbolinė struktūra ir sukuria prielaidas atsirasti neapibrėžtam bendruomeniškumo jausmui, tikros grupės su ryškiai išreikšta kolektyvine tapatybe atsiranda tik su teritorialumu. Cohen teritorialumą apibūdina kaip procesą, „kurio metu fizinės aplinkos (arba vietovių) ribos naudojamos kaip grupės ribų (susitelkimo vietų) žymenys ir taip jai suteikia subkultūrinę vertę“ (2007; 547). Kitaip sakant, subkultūros yra jautrios teritorijai, kadangi jos leidžia apibrėžti subkultūros socialinę erdvę ir, tuo pat metu, pačios

subkultūros egzistenciją. Nors darbininkų klasė praranda savo gyvenamosios aplinkos kontrolę, ji bando išlaikyti teisę į teritoriją. Teisę ne į jos nuosavybę, kadangi ji priklauso nekilnojamo turto savininkams, bet į teritoriją kaip į bendruomenės tapatybės simbolį.

„Teritorialumas nėra tik būdas, kuris leidžia paaugliams perimti subkultūrą kaip kolektyvinę elgseną; greičiau tai būdas subkultūrinei grupei prisitaikyti prie savo bendruomenės būklės. Londono rytiniuose rajonuose tai buvo būdas išlaikyti tradicinių kvartalų solidarumą, sugriautą vykdant šių rajonų vystymo projektus. Bendruomeninės erdvės būvis naujai įtvirtinamas kaip bendras grupės vienybės garantas – tu priklausai Mile Endo gaujai, jei Mile Endas priklauso tau. Teritorialumas išsilydo kaip magiškas būdas išreikšti nuosavybės teisę – Mile Endas priklauso liaudžiai, o ne nekilnojamo turto vystytojams. Dėl šios priežasties teritorinis susiskirstymas atsiranda ir pačios subkultūros viduje, o rytiniai rajonai atspindi tradicinį susiskaidymą į mažesnes bendruomenes – Bethnal Green – Hoxton – Mile End – Whitechapel – Balls Pond Road ir pan. Tad teritoriniai konfliktai kyla ne tik tarp atskirų subkultūrų, bet ir jų viduje“ (Cohen 2007; 547).

Coheno įžvalgos apie miesto erdvės transformacijas, subkultūrų atsiradimą ir teritorialumą, kurias jis lakoniškai išdėstė trumpame rašinyje, padarė nemenką poveikį kitiems subkultūrų tyrinėtojams, kartu su juo dirbusiems CCCS. Tą liudija ne tik dažnas Coheno teksto citavimas, bet ir jo interpretacijos išplėtojimas ar papildymai, suteikiant Coheno pozicijai stipresnę teorinį ir empirinį atspalvį.

Tony Jefferson ir John Clarke (1976) subkultūrų atsiradimo ištakas, panašiai kaip ir Cohenas, siejo su 1950–60-tais metais Londono rytiniuose rajonuose įvykusiais urbanistiniais pokyčiais. Iš dalies atkartodami Coheno tezę,

jie atkreipė dėmesį ir į laisvalaikio sferos transformacijas, lydėjusias urbanistinius pokyčius. Daugelis laisvalaikio ir pramogų vietų buvusiuose darbininkų rajonuose buvo priversti užsidaryti, nes visa pasilinksminimo industrija pradėjo koncertuoti telktis miesto centre. Mažus vietinius kino teatrus ar šokių sales pakeitė modernūs daugiafunkciniai pramogų centrai, traukiantys jaunimą iš visų Londono pakraščių į miesto šerdį. Jefferson ir Clarke nuomone, apie 1960-tuosius ryškiai pakito Londone centre esančių alaus barų dizainas ir stilistika, kuri aiškiai pabrėžė, kad tai yra ne lokaliai bendruomenės susirinkimo vietos, bet turtingo ir galinčio vartoti jaunimo erdvės. Naujos pasilinksminimo vietos prarado lokalumo atspalvį ir daugiau orientavosi į abstrakčią jaunimo kategoriją.

Laisvalaikio erdvių stilistiniai ir infrastruktūriniai pokyčiai atspindėjo to dešimtmečio dominavusį ideologinį vaizdinį apie besikeičiančią visuomenės struktūrą, kad darbininkų klasė pamažu transformuojasi į vidurinę klasę. Ideologinis jauno žmogaus vaizdinys irgi buvo kuriamas pasitelkiant vidurinei klasei būdingus socialinius ir kultūrinius atributus. Naujoji jaunimo karta privalėjo būti pasiturinti, mobili ir galinti racionaliai rinktis tarp daugelio galimybių, kurias siūlė nauja laisvalaikio ir pramogų rinka (Clarke and Jefferson 1976; 141). Būtent tuo laikotarpiu rinkodaroje atsiranda ir „jauno vartotojo“ samprata (angl. *teenage consumer*; Abrams 1959), į kurio poreikių tenkinimą ir kūrimą iš esmės persiorientuoja visa tuometinė vakarietiška populiarios kultūros industrija.

Analizuodamas 1960-ųjų britų stileivas (angl. *Teddy boys* arba *the Teds*) bei jų gyvenimo

būdą, Tony Jefferson (1976) bandė parodyti šios konkrečios subkultūros sąsajas su erdviniais procesais. Jo teigimu, ypatingas stileivų lojalumas subkultūrinei grupei gali būti interpretuojamas kaip atsakas į pokario metais įvykusius urbanistinius pokyčius mieste, sugriovusius darbininkų klasės socialumo pagrindus. Stileivoms būdinga stipri teritorijos pajauta gimsta kaip siekis išlaikyti kontrolę toje teritorijoje, kurią darbininkų klasė prarado dėl nekilnojamo turto verslo projektų. Nusavinus žemę ir prasidėjus miesto vystymo projektams, darbininkų klasė neteko ne tik ankstesnės gyvenamosios teritorijos, bet ir su ja susijusios kultūros. Jefferson teigimu, stileivų siekis kontroliuoti prarastą teritoriją yra greičiau vaizduotės dalykas. Įniršis dėl teritorijos praradimo buvo nukreiptas į Didžiosios Britanijos miestuose gausėjančias emigrantų bendruomenes, steigiančias savo smulkų verslą buvusiuose darbininkų rajonuose, o ne į tikruosius žemės savininkus. Stileivų smurtiniai išpuoliai prieš mažų kavinių savininkus iš Kipro ar Pakistano iš esmės nekeitė darbininkų klasės jaunimo gyvenimo sąlygų. Imigrantams metami kaltinimai dėl jaunimo nedarbo leido ideologiškai užmaskuoti realų klasinį konfliktą, nukreipti darbininkų klasės jaunimo nepasitenkinimą kitur, o ne šalinti tikrąsias socialinės įtampos priežastis.

Panašią tezę apie subkultūrų sąsajas su miesto erdvėmis išsakė ir John Clarke (1976) savo studijoje apie 1970-ųjų skustagalvius (angl. *skinheads*), kuriems būdingas žymiai didesnis teritorijos nuosavybės jausmas nei stileivoms. Toks skustagalvių jautrumas kildinamas iš darbininkų gyvenamuose rajonuose veikusių chuliganų gaujų (angl. *the Mobs*), kurios dažniausiai

tapatindavosi su gyvenamosios vietos – gatvės arba rajono – pavadinimais. Chuliganai nužymėdavo ir gindavo savo teritoriją, ženklindavo jas užrašais, saugodavo nuo kitų rajonų grupuočių įsiveržimo. Tokia teritorijos pajauta kildinama iš ankstesnių darbininkų klasės bendruomenės telkimosi erdvių patirties – susibūrimo vietų gatvių sankryžose, buvimo alaus baruose ar futbolo aikštėse, – kurias, kaip jau buvo ne kartą minėta, darbininkų klasė prarado pokario metais. Clarke skustagalvius vaizdžiai pavadino darbininkiškos kultūros paveldėtojais, iš kurių ši kultūra atimta (angl. *dispossessed inheritors*). Nors darbininkų kultūra vis dar buvo puoselėjama tėvų pasakojimuose ir atsiminimuose, o jos vertybės palaikomos šios pasakojimo tradicijos, skustagalviai prarastos tėvų kultūros susigrąžinti jau nebegalėjo dėl pakitusios erdvinės miesto struktūros ir iširusios socialinės darbininkų klasės solidarumo struktūros. Skustagalviai perėmė tik kultūrinius darbininkiškos kultūros vaizdinius, kurie iš esmės nebederėjo su radikaliai pakitusia tikrove.

Visoms CCCS subkultūrų studijoms (Cohen 2007; Clarke 1976; Jefferson 1976; Hebdige 1976a, 1976b; Clarke et al. 1976), kurios konceptualiai svarsto erdvės, vietos ar teritorijos santykį su subkultūros puoselėjama tapatybės modeliais, būdingas bendras bruožas. Teritorija tampa aktuali subkultūrinės tapatybės dėmeniu ne tik dėl ideologiškai įsivaizduojamo netekties jausmo, kurį neseniai aprašėme, bet ir dėl to, kad darbininkų klasės jaunimas stengiasi išsikovoti realias erdves bendravimui ir laisvalaikiui, kuriose galėtų gyventi pagal savo gyvenimo ritmą, atlikti jų tapatybę palaikančius ritualus, disponuoti jiems svarbiais

daiktais, plėtoti savo ateities lūkesčius. Jauniems žmonėms reikalingos savos erdvės, kuriose ieškoma sprendinio į bendrą kolektyvinės patirties atneštą nepasitenkinimą savo, kaip jauno žmogaus ir kaip darbininkų klasės jaunuolio, padėtimi. Aišku, kalba vyksta apie nepasitenkinimą, kylantį dėl klasinių santykių keliamos įtampos tarp ideologinės jaunimo kategorijos, implikuojančios vartotojišką gyvenimo būdą, ir materialių darbininkų klasės egzistavimo sąlygų, ribojančių šios klasės jaunuolių pasirinkimus (Clarke et al. 1976).

Apibendrinant galima pasakyti, kad CCCS pasiūlo tikrai neblogą modelį subkultūrų dinamikos tyrimui: aprašomas ne tik atskiros subkultūros stilius, bet ir subkultūrinę gyvenimą stimuliuojantis istorinis kontekstas, ideologinės kategorijos bei socialiniai procesai. (Reikia pripažinti, kad toks analitinis žvilgsnis iš dalies inspiravo ir mūsų vykdytą Klaipėdos subkultūrų analizę.) Tačiau išlaikant kritišką santykį su šia britiška teorine interpretacija kaip sociologinio pažinimo įrankiu, galima kelti klausimą dėl tokios interpretacijos ribotumų tiriant kitus istorinius kontekstus. Pavyzdžiui, kiek marksistinės CCCS įžvalgos pritaikomos kitų kontekstų tyrimui, kur subkultūros atsirado ne kaip originalus atsakas į klasinį konfliktą ar vietines problemas, bet kaip lokalūs bandymai kopijuoti ar imituoti originalias subkultūras? Ar CCCS interpretacija tinka paaiškinti subkultūrų atsiradimą ir raidą Sovietų Sąjungoje ar postsovietiniuose miestuose, kur subkultūros pasirodo keliais dešimtmečiais vėliau nei Vakaruose, nors pokario metu tiek Vakaruose, tiek sovietinėje visuomenėje vyko panašūs urbanistiniai procesai?

Aišku, ir sovietiniame ar posovietiniame kontekstuose galima kalbėti apie subkultūras kaip rezistencinę reakciją į oficialią jaunimo kategoriją. Tačiau sovietinių subkultūrų atveju rezistencija tikrai nebuvo darbininkų klasės jaunimo nerimo išraiška dėl savo ateities. Taip pat tai nebuvo ir atsakas į miestų modernizavimą bei žymius gyvenamosios erdvės pokyčius. Sovietų Sąjungoje atsirandančios subkultūros greičiau sietinos su vidurinės klasės jaunimo siekiu perimti ir vartoti vakarietišką popkultūrą ar jos sukurtus pacifikuoto maisto vaizdinius. Nors oficialiai sovietinėje visuomenėje klasinio susiskirstymo lyg ir neegzistavo, socialinė stratifikacija buvo akivaizdi. Ją formavo politinės nomenklatūros ir profesinio užimtumo sferos struktūra, varžanti ar išplečianti atskirų gyventojų grupių galimybes puoselėti primityvią vartotojišką gyvenimą masinio deficito sąlygomis. Būti subkultūros atstovu reikė vakarietiško prekių ir vaizdinių vartojimą, stilistiškai adaptuotą sovietinės sistemos kritikai. Erdviniu požiūriu, toks sovietinis subkultūrinis identitetas turėjo implikuoti norą būti ir burtis prestižinėse laisvalaikio vietose, o ne darbininkiškuose rajonuose. Kiek ši hipotezė gali būti pagrįsta empiriškai, tikriausiai, atsakys tik išsamios istorinės studijos.

1.3. Subkultūrinės erdvės, ekspresyvi tapatybė ir „spiečiai“

Procesinei analizei, kaip minėta, svarbus yra vyksmo kontekstas, tad CCCS interpretacija siūlo neblogas pirmines prielaidas socialinio proceso rekonstrukcijai, paaiškinančiai subkultūrų dinamiką. Tačiau prieš pereinant prie empirinės medžiagos interpretacijos, norisi trumpai pristatyti dar du šaltinius, kurie leido

pagrįsti ir suformuoti metodologiškai griežtesnį žvilgsnį į subkultūras Klaipėdoje 1990–2010 m. Tai Kevino Hetheringtono teorija apie ekspresyvos tapatybės ir erdviškumo sąsajas (1998) bei Michelio Maffesoli idėjos apie fizinio artumo svarbą bendruomenių tapatybei (1996).

Subkultūros pasižymi ekspresyvia tapatybe, kadangi kiekviena subkultūra pasiūlo savitą savo tapatybės praktikų ir išraiškų repertuarą. Tačiau ekspresyvi tapatybė nėra tik vizualinė ar akivaizdžiai demonstratyvi ideologinio angažuotumo forma. Hetheringtono nuomone, ekspresyvos tapatybės atveju mes susiduriame su asmens siekiu pakeisti save, savo identitetą, o reikšmingas vaidmuo šioje transformacijoje tenka kolektyviniam tapatumui, asmens susitapatinimui su grupe. Konkrečiais veiksmais atskiros subkultūros atstovai parodo savo asmenybės transformacijas arba bandymus ją keisti. Kaip teigia pats Hetheringtonas, tai gali būti „netradicinės medicinos ir dvasingumo praktikos, nesmurtinės politinės akcijos, sveikos ir etiškai motyvuotos mitybos įpročiai kaip vegetarizmas ar veganizmas, aprangos stiliai, alternatyvūs būstai, eksperimentiniai santykiai ir lytinės praktikos, kelionės, alternatyvūs darbo tipai“ (1998; 102).

Tapatybės klausimas paliečia ne tik tapatinimąsi su grupe, bet ir erdviškumą. „Tapatybės formavimasis, kaip identifikacijos procesas, yra erdvėje vykstantys reiškinys. Greičiau jis susijęs su simbolinių erdvių kūrimu, nei su prisitaikymu prie sutvarkytų (angl. – *established*). Tapatybė įgyjama ne tik susitapatinant su individų grupe, turinčių bendrą pasaulėžiūrą, bet ir pasitelkiant atpažįstamus performatyviuosius repertuarus, kurie išreiškia ir įkūnija šią tapatybę“ (Hetherington 1998; 17–18).

Tai, kad subkultūrų atstovai mieste sąmoningai renkami savo susitelkimo, būvimo ar laisvalaikio vietas, kurios tampa grupės tapatybės simboliais, jau buvo pastebėta CCCS studijose (Cohen 2007; Clarke 1976; Jefferson 1976). Subkultūrinė tapatybė visada numato susitapatinimą su konkrečiomis vietomis, kurios dažnai veikia kaip „tapatybės išviešinimo (angl. – *performance*) vietos“ (Hetherington 1998; 105).

„Bendruomenės jausmas ir jų buvimo vieta pagimdo ir simbolinį prisirišimą prie konkrečių vietų. Tai gali būti: arba bendra gyvenamoji erdvė, vienos ar kitos rūšies būstai, kur susitapatinimas su kitais grindžiamas namų pajauta; arba tokios vietos, kurioms suteikiamos kitos reikšmės, pavyzdžiui, susibūrimo vietos, piligrimystės vietos, saugios vietos, meditacijos ir poilsio vietos, žaidimų ar švenčių vietos; arba tokios vietos, kurios turi kažkokią reikšmę grupei dėl kokio nors istorinio įvykio. Erdvės, kurios kartais pasirenkamos apgalvotai, o kartais – atsitiktinai, įgyja simbolinį santykį, pasižymintį konkrečios grupės socialine trauka (angl. – *social centrality*). Konkrečių vietų socialinė trauka leidžia atsirasti bendruomenės ir priklausymo grupei jausmui bei socialinei tvarkai“ (Hetherington 1998; 72).

Subkultūrų atveju dažniausiai matysime tai, kad ideologinis ekspresyvos tapatybės matmuo projektuojamas ir į buvimo erdvę, o asmenybės kaita kartu implikuoja ir esamos erdvės kultūrinių reikšmių transformacijas. Subkultūrinės erdvės yra „neįprastos, netinkamos, neapibrėžtos, anomalios, nederančios – kaip ir pačios tapatybės“ (Hetherington 1998; 18). Ši ypatingą ekspresyvos tapatybės ir erdvės santykį Hetheringtonas linkęs aiškinti „liminalios erdvės“ sąvoka, paimta iš antropologo Victorio Turnerio (1969). Liminalios (ribinės) erdvės yra tos vietos, kur atsisakoma įprasto socialinio veiksmo struktūros, socialinės tvar-

kos, kur paminamas normalumas, visuomenės vertybės kruopščiai peržiūrimos ir įgyjamas kritiškas santykis su jomis. Liminaliose erdvėse visuomenės struktūra laikinai suspenduojama. Tai yra *laikinos būsenos* vietos, iš kurių visada sugrįžtama į normalią socialinę tvarką.

Sugrįžimas į normalią visuomeninę būseną subkultūrų atveju gali būti traktuojamas kaip erdvinis judesys. Paliekant liminalią erdvę, t.y. sugrįžtant iš uždaro pagrindinio vakarėlio ar klubo namo ar į kitas visuomenines erdves, ekspresyvios tapatybės raiška praranda savo socialinį aktualumą. Individas greitai paklūsta visuomeninės erdvės diktuojamai tvarkai, nes ši tvarka nebepalaiko ekspresyvios tapatybės praktikų ir minimizuoja jų socialinę svarbą. Todėl nekeista, kad daugelis ekspresyvių subkultūrų atstovų, kaip pankai, metalistai ar skustagalviai, sugrįžę namo tampa gerais namiškiais – vaikais, sutuoktiniais, tėvais, kadangi namų socialinė tvarka nepalaiko alternatyvaus utopinio gyvenimo būdo, kurį implikuoja subkultūra. Šią subkultūrinės tapatybės transformaciją yra pastebėję ir CCCS sociologai, kurie teigė, kad subkultūrinis gyvenimo būdas iš esmės baigiasi kartu su maištaujančio jaunuolio santuoka arba darbinės veiklos pradžia (Cohen 2007; Hall and Jefferson 1976). Tai lyg ir įrodo liminalios tapatybės ir erdvės laikinumą. Namai ir darbo aplinka reikalauja subordinacijos modernios kapitalistinės visuomenės tapatybių logikai, o ne utopinės ar išsivaduojančios tapatybės politikos. Tikriausiai dėl to subkultūrinės tapatybės pirmaisiai ir skleidžiasi anapus disciplinuojančios darbo, mokyklos ir namų erdvės.

„Liminalios arba liminoidinės praktikos, kaip socialinės dramos ir ritualai, vyksta simboliškai

prieštaringose erdvėse. Šios erdvės panašios į tai, ką Foucault vadino heterotopija: tai erdvės, kurios apibrėžiamos santykyje su kitomis erdvėmis ir kuriose atsiranda alternatyvi socialinė tvarka. Tapatybės politikos kontekste tai yra alternatyvus tapatybės sutvarkymas... Marginalinės arba ribinės erdvės ne tik suteikia grupei socialinį sutelktumą, bet yra tapatybės kūrimo vietos, kuri sukuriamą atliekant liminoidinius performansus, socialines dramas ir simbolinius protesto ar pasipriešinimo veiksmus.... (Hetherington 1998; 103)

Kuo gali būti naudingos teorinės Hetheringtono pastabos empirinei subkultūrų analizei? Pirma, ekspresyvios tapatybės sąvoka reikalauja imtis jos raiškos, t.y. ritualinių vietų paieškos ir diferenciacijos. Tai reiškia, kad tyrime dėmesys turi būti sutelktas į vyksmo vietas, kuriose išnaudojama proga subkultūrinės tapatybės ekspresijai. Iš esmės galima kalbėti apie du vietų tipus. Vieną tapatybės ir erdvės santykių struktūrą Hetheringtonas pavadino proga. Proginėse vietose vyksta vyksmas, kuris matomas viešai visiems – ir subkultūros atstovams, ir aplikininis. Šiose erdvėse grupė ritualais išreiškia savo politines pažiūras bei vertybes, jose vyksta tapatybės išviešinimas ir kvestionuojama socialinė tvarka. Kitos subkultūrinės vietos yra labiau uždaros tapatybės kūrimo erdvės, kur pašaliniai dažniausiai atribojami nuo ritualinės erdvės ir į ją paprastai nepatenka. Čia, skirtingai nei proginėse erdvėse, neformuojamas viešas alternatyvios tvarkos ar tapatybės santykis su normalia visuomenės tvarka. Alternatyvi tvarka čia yra visaapimanti, o ne kritiška projekcija, ką galima matyti subkultūros performansuose proginėse erdvėse.

Antra, subkultūrų telkimosi vietų analizėje svarbu atkreipti dėmesį į socialines erdvės reikšmes ir jų galimą konfliktą. Ką tos vietos repre-

zentuoja? Kokia jų visuomeninė funkcija? Ar jos gali būti įvardintos kaip liminalios erdvės? Koks jų santykis su ekspresyvia tapatybe? Šie klausimai leidžia kvestionuoti subkultūrų pretenzijas vienas ar kitas vietas vadinti subkultūrinėmis arba „mūsų“ erdvėmis ir, vaizdžiai išsireiškus, nubraukti subkultūrų ideologijos sukurtas iliuzijas nuo materialios tikrovės. Gali būti, kad subkultūros nesukuria savo alternatyvių erdvių ar tvarkos, bet greičiau yra sistemingai nukreipiamos link socialiai tinkamų ekspresyvios tapatybės raiškos vietų, kas, savo ruožtu, leidžia subkultūras socialiai kontroliuoti.

Michelio Maffesoli teorinė studija apie naujo gentiškumo (pranc. *le tribalisme*) atsiradimą bei socialumo transformacijas šiuolaikiniame pasaulyje pasiūlo tris papildomas metodologines įžvalgas apie miesto erdves ir subkultūras. Pirmoji atkreipia mūsų dėmesį į artumo kategoriją socialinėje komunikacijoje (angl. *proxemics*). Artumas gali būti traktuojamas ir kaip fizinis parametras, ir kaip komunikacinis.

Maffesoli teigimu, socialumas gimsta dėl artumo, nes būtent buvimas bendroje fizinėje erdvėje leidžia atsirasti kolektyvinės tapatybės jausmui „mes“. Bendra buvimo erdvė svarbi ne pati savaime, bet todėl, kad ji struktūruoja užsimezgančius socialinius santykius. Kitaip sakant, grupės socialumas gimsta dėl trijų dalykų: priklausomybės jausmo (esu šioje erdvėje ar vietoje kartu su kitais); savitos etikos (mano vertybės ir etika yra panašūs į šią vietą susirinkusių žmonių dorovės principus); užsimezgusio komunikacijos tinklo (aš bendrauju su tais, kurie yra šalimais) (1996; 139).

Nors Maffesoli didžia dalimi savo teorinių įžvalgų apie erdvės ir socialumo sąsajas

grindžia religijos sociologijos pavyzdžiais, kaip viduramžių sektų ar religinių bendruomenių sutelktumas ar šventų vietų poveikis religinės bendruomenės tapatybei, modernių technologijų pasaulis jam tikrai nėra svetimas. Dabartiniais elektroninės komunikacijos laikais socialumas neišnyksta. Ir jis nedaug kuo skiriasi nuo ilgamųjų religinių sektų, kaimo bendruomenių ar gentinių klanų socialumo. Vienintelis skirtumas yra „naujų genčių“ laikinumas ir momentinis sutelktumas. Šiuolaikinės subkultūras galima laikyti savotiškais „elektroniniais spiečiais“ ar „ūkais“ (pranc. – *nébuleuse*), kuriuos suburia į vieną vietą įvairios progos ir kurie išnyksta, išsisklaido kartu su proginio veiksmo baigtimi (1996; 139–140).

Antroji įžvalga, kurią galima pasiskolinti iš Maffesoli, susijusi su grupės buvimo vietomis. Jo teigimu, grupės būvį ir socialumą legitimuoja erdvės apibrėžimas ir semantika. Priešingai nei Hetheringtonas, kuris linkęs akcentuoti tai, kad ekspresyvios tapatybės atveju dažniausiai susidursime su naujos erdvės bei jos reikšmių kūrimo veiksmu, Maffesoli linkęs pabrėžti grupės tapatybės subordinaciją egzistuojančiai erdvės logikai. Bet šis santykis yra dialektinis, o nei tiesmukiškas ir vienakryptis. „Socialinė grupė, prisirišdama prie savo erdvės, transformuojasi (dinamika) ir adaptuojasi (statika). Erdvė tampa socialine duotybe, kuri sukuria mane ir yra pati kuriama“ (1996; 133). Miestuose mes dažniausiai susidursime su likimo bendruomenėmis, kurios privalo prisitaikyti prie fizinės ir socialinės aplinkos. Likimo bendruomenės, kurios tikrovėje yra heterogeniškos visais atžvilgiais, atsiranda kaip bendruomeniniai dariniai dėl kolektyvinės atsakomybės – tikros ar simboliš-

kos – už savo teritoriją (1996; 134). Pats Maffesoli teigia, kad tokiose miesto bendruomenėse gimstantis „konsensusas yra greičiau „emocinis prisitaikymas“ *a posteriori*, nei racionalus sutvarkymas *a priori*“ (1996; 143).

Ne paskutinis vaidmuo tenka ir atminčiai, brėžiančiai erdvės semantikos ribas. Socialinių grupių susitelkimo vietos visada apipinamos ilgalaikės ar nesenos atminties reikšmėmis, peržengiančiomis momentinę individo savivoką. Semantika pasiūlo visaapimančią ideologinį aplinkos vaizdinį, bet ne individualų subjektyvų santykį su ja. Tokioje sudėtingoje atminties, laiko ir erdvės konfigūracijoje vieta ar erdvė įgyja simbolinę funkciją. Ji tampa „socialiniais klėjais“. Pasirinkta simbolinė vieta „nuolatos legitimuoja buvimo kartu būseną“ (1996; 130).

Trečioji Maffesoli įžvalga yra miesto heterogeniškumo idėja, t.y. įvairių socialinių grupių bei subkultūrų gausa miesto erdvėse. Grupių įvairovė ne tik simboliškai subraižo miestą į atskiras teritorijas ar veda link segregacijos, bet ir priverčia taikytis prie kitų grupių, su jomis sugyventi. Minėta likimo bendruomenė – buvimas vienoje fizinėje vietoje kartu su kitomis socialinėmis grupėmis, buvimas labai arti vienas kito – veda link priverstinio socialumo. Miestą sudaro įvairiausios miesto gentys, kadangi jos yra skirtingos, kartais net priešiškos viena kitai. Grupių gali būti pačių įvairiausių – etninių, socialinių, amžiaus, skonio ir pan. Bet struktūriškai, jų įvairovė užtikrina miesto „unikalumą ir vienovę“ (pranc. *unicité*) (1996; 124).

Dabarties laikais priklausomybė tik vienai ideologiškai patraukliai socialinei grupei nebėra absoliuti ir totali, todėl individas gali priklausyti daugumai grupių. Lengvai į jas įsiliesti, lengvai

išeiti. Cirkuliaciją tarp socialinių grupių Maffesoli metaforiškai prilygina klaidžiojimams po miestą ir čia laukiantiems netikėtiems atradimams. Kaip vaikščiodamas mieste atsitiktinai gali atrasti tai, ko visiškai neieškojai, panašiai ir „teritorijos, genties ar ideologijos nulemtos klajonės gali laikinai nuvesti į kitą teritoriją, kitą gentį, kitą ideologiją“ (145). Būtent dėl bastūniško mūsų dienų socialumo bruožo, Maffesoli dažnai linkęs vartoti „spiečiaus“ arba „ūko“ sąvoką.

„Artumo iššaukta sąveika jungia individus į policentrišką spiečių“ (L.K. italic stilius originale). Jis leidžia pasireikšti tiek segregacijai, tiek tolerancijai. Socialinės grupės tvarko savo teritorijas ir ideologijas pagal savo pačių vertybes; o vėliau, priverstos aplinkybių, derinasi prie jų... Čia išskyla nesuskaitoma daugybė genčių, paklūstančių toms pačioms segregacijos ir tolerancijos, bjaurėjimosi ar patrauklumo taisyklėms; čia gimsta tai, ką Hannerz pavadino „miesto mozaika“, kurios tyrimai dar nebaigti; „jokia grupė nepasizymi absoliučiu narių lojalumu“ (Maffesoli 1996; 145).

Trumpai pristatytos Maffesoli įžvalgos leidžia subkultūrų tyrime apsibrėžti kelis metodologinius sprendinius. Pirma, tyrimo dėmesio centre atsiranda subkultūros komunikacijos kanalai, kurie sutelkia subkultūrą bendram veiksmui, kur komunikuojami pranešimai apie proginius susijėjimus, kur diskutuojami subkultūros etikos ir tapatybės klausimai. Komunikacijos kanalai leidžia identifikuoti subkultūras kaip „spiečius“ ir išvengti šių darinių sudaiktinimo bei apibrėžimo problemų. Tiriant komunikacijos kanalus, tradiciniai subkultūrų studijoms aktualūs klausimai – kas priklauso grupei? ar subkultūrinis darinys yra grupė? koks jam būdingas socialumo tipas? kokia grupės homologinė sistema? kada grupė

atsiranda, o kada išnyksta? ir pan. – paliekami nuošalyje. Antra, bandant diferencijuoti subkultūrų telkimosi vietas, nereikia dirbtinai taikyti pačias subkultūras diferencijuojančio principo. Tai reiškia, kad atskiros vietos sėkmingai gali būti traktuojamos ir kaip vienos subkultūros segreguota ritualinė erdvė, ir kaip kelias subkultūras suburianti erdvė, kur radikalius ideologinius skirtumus tarp subkultūrų (ar susipriešinimus) įveikia elementarus fizinis artumas bei buvimas kartu. Pavyzdžiui, metalo muzikos gerbėjai ir atlikėjai gali sėkmingai būti kartu su skustagalviais ar gotais, pankai su reperiais ir fašistuojančiais skustagalviais ir pan. Trečia, Maffesoli išsakyta mintis apie socialinių grupių prisitaikymą prie erdvės diktuojamos socialinės tvarkos nukreipia tyrinėtojo žvilgsnį nuo kūrybinio subkultūrų santykio su erdve paieškos (subkultūros kuria savo erdves ir savo socialinę tvarką) prie kito svarbaus klausimo, į kurį reikėtų atsakyti. Kam anksčiau priklausė ta erdvė, į kurią įsiveržia subkultūros? Kokios buvo ankstesnės šios erdvės reikšmės, funkcijos, semantika ir pan., kurios sukūrė prielaidas ateiti vienai ar kitai subkultūrai? Kitaip sakant, Maffesoli dėka mes sugrįžtame prie erdvių socialinio ar kultūrinio patrauklumo ir prieinamumo klausimo svarstymo.

* * *

Prieš pereinant prie pasakojimo apie subkultūrų dinamiką Klaipėdoje 1991–2010 m., būtina pasikartoti, kad aptartos CCCS, Hetheringtono ir Maffesoli įžvalgos sudaro tą teorinių ir metodologinių prielaidų lauką, kuris brėžia mūsų interpretacijos gaires ir struktūruoja pasakojimą. Empirinės medžiagos matymas

neišvengia teorinių sąvokų diktato ar nesąmoningo noro įsisprauti į, pavyzdžiui, CCCS siūlomo naratyvo struktūrą. Tačiau istorinis kontekstas – visgi kalbame apie subkultūras postsovietiniame mieste – leidžia tikėtis, kad čia galima atrasti kažką naujo. Pagrindinis užmanymas, nereikia užmiršti, yra siekis rekonstruoti tą socialinį kontekstą ir procesus, kurie struktūravo subkultūrinių tapatybių raišką, darė jas viešai atpažįstamomis, leido atsirasti pačių subkultūrų puoselėjamosioms reprezentacijoms, ideologemoms ir mitologizuotoms istorijoms apie subkultūrinį miestą. Aišku, straipsnio apimtis neleidžia išplėtoti detalaus, chronologiško ar pikantiškomis smulkmenomis apipinto pasakojimo apie du dešimtmečius, tad daugelis faktų bei interpretacijų šioje analizėje yra sąmoningai palikta nuošalyje.

2. Subkultūrų raiška Klaipėdoje 1991–2010 m.

2.1. Empirinė medžiaga.

Empirinė medžiaga, kuri leidžia rekonstruoti subkultūrų dinamiką Klaipėdoje 1991–2010 m., paimta iš kelių skirtingų šaltinių – žiniasklaidos, internetinių forumų ir interviu. Kiekvienas jų yra savarankiški diskursai, tačiau papildantys vienas kitą.

Pirma šaltinių grupė yra 1991–2002 m. vietos laikraščių publikacijos, pranešimai ir skelbimai, kuriuose buvo kalbama apie atskiras subkultūras, informuojama apie būsimus ar įvykusius jaunimo renginius, spausdinami interviu su pop ar alternatyvios muzikos grupėmis, subkultūrų atstovais ar klubų savininkais. Iš dienraščių „Klaipėda“ (1991–2002) ir „Vaka-

rų ekspresas“ (1991–1995) buvo atrinkti 579 tekstiniai vienetai. Ši medžiaga leido detaliai rekonstruoti kelis empirinius faktus apie Klaipėdos miesto subkultūras – tai jaunimo ir subkultūrų būrimosi vietos mieste; subkultūrinių vietų gyvavimo laikotarpius ir jose vykstančio vyksmo intensyvumą; muzikinių grupių skaičių, jų augimo dinamiką, muzikos stilių santykius. Taip pat ji parodė, kaip jaunimo laisvalaikis buvo reprezentuojamas viešame disкурse.

Bandant atsiriboti nuo galimos kritikos, kad žiniasklaida negali būti patikimas šaltinis rekonstruoti empirinius faktus, nes ji yra selektyvi ir tikrai nefiksuoja viso socialinio gyvenimo įvykių ar faktų, norisi paminėti vieną svarbų aspektą. Jaunimo gyvenimo aprašymas Klaipėdos mieste ir jo pristatymas viešame disкурse nuo 1992 m. buvo perleistas į jaunų žmonių rankas. Tuo metu tiek „Klaipėdos“, tiek „Vakarų ekspreso“ dienraščiai suteikė galimybę jauniems žmonėms – vyresnių klasių moksleiviams ir studentams – turėti savo kuruojamas rubrikas ir tapti jaunimo gyvenimo skilties redaktoriais. Suprantama, dienraščių redaktoriai tokiu veiksmu stengėsi išplėsti savo skaitytojų auditoriją ir pritraukti jaunų žmonių dėmesį. Sėkmingos iniciatyvos, kur daug dėmesio skirta muzikinei jaunimo kultūrai, greitai peraugo į gana didelius 4–8 psl. laikraščių priedus jaunimui – „Lieptas“ (dienraštyje „Klaipėda“) ir „Ilgriova“ (dienraštyje „Vakarų ekspresas“). Kadangi jaunimo priedų atsakingi redaktoriai ir rašantys autoriai buvo 16–22 metų jaunuoliai, didelė dalis publikuotų tekstų buvo tiesiog išpūdžiai ir reportažai iš kasdienio jaunimo gyvenimo erdvių ir vietų, t.y. iš ten, kur patys rašantys jautėsi natūraliai savi ir kur jie įprasmindavo savo, kaip jauno

žmogaus, tapatybę. Tačiau nuo 2002–2003 m., jaunimo skiltys dienraščiuose ryškiai sumažėja, pasikeičia jaunimo problematika, tekstų rašymą perima jau vyresni profesionalūs žurnalistai. Tai reiškė didesnę rašančiųjų atotrūkį nuo jaunimo gyvenimosios arba didesnę diskursyvinių įvykių selekciją. Dėl šių priežasčių – autoriaus santykio su aprašoma tikrove ir šio santykio kaitos 1991–2002 m. – galima drąsiai imti minimo laikotarpio vietinės žiniasklaidos tekstus kaip gana patikimą, informatyvų šaltinį, leidžiantį rekonstruoti kai kuriuos empirinius faktus. Aišku, ši rekonstrukcija nėra absoliuti, nes kai kurios labiau uždaros subkultūros ir nežymūs subkultūriniai judesiai, įvykiai ar muzikos grupės tikrai liko anapus žiniasklaidos disкурso. Jų nebuvimas viešame jaunimo disкурse rodo tai, kad miesto ar jaunimo tapatybei jie nebuvo svarbūs, tad ir vaidmuo subkultūrų dinamikai tikrai buvo periferinis arba niekinis.

Antra šaltinių grupė yra skirtingų subkultūrų tinklalapiai ir internetiniai forumai. Internatiniai forumai buvo labai populiarūs ir koncentruota vidinės komunikacijos forma subkultūrų viduje 2002–2008 m., kuri pakeitė anksčiau dominavusius „pokalbių kambarius“ arba „četus“ (angl. – *chatrooms*), pvz., *mIRC*. Forumuose komunikacija įgijo pastovią ir ilgalaikę formą, nereikalaudavo komunikacijos vienaikiškumo ar momentinio atsako į siunčiamą žinutę kaip, pavyzdžiui, „četuose“, o forumo pokalbių išklotinės buvo saugojamos vienoje vietoje. Subkultūrinės bendruomenės greitai integravo forumus į savo tinklalapius, kadangi pačios galėjo stimuliuoti ir kontroliuoti vidinę komunikaciją. Apie 2008 m. internetiniai forumai praranda savo populiarumą, nes juos keičia

naujos kartos socialinių tinklų technologijos kaip *Facebook*. Klaipėdos subkultūrų analizei buvo pasirinkti šie internetiniai forumai:

- a) metalo muzikos gerbėjų internetinis tinklalapis ir forumas www.ferrum.lt. Čia atrinkta 70 žinučių iš forumų (2006–2010), kuriuose buvo minimas žodis „Klaipėda“ ar jo atitikmenys, pvz., KLP, ir 47 kiti informaciniai pranešimai apie vykšančius ar įvykusius koncertus (2003–2010);
- b) pankų subkultūros ir jai ideologiškai artimų subkultūrinių darinių, kurių tapatybę apibrėžia įvairūs pankroko atmainų stiliai (*hardcore, straightedge, ska, grindcore, oil, crust*), forumas <https://phorum.hardcore.lt/>. Iš viso peržiūrėti 1222 informaciniai vienetai (2002–2010), kuriuose buvo minimas žodis „Klaipėda“ ar jo atitikmenys, ir galutinei analizei atrinkti 79 tekstiniai vienetai;
- c) gotų subkultūros ir industrinės muzikos gerbėjų forumas <http://dark.techpark.lt/forum/>. Atrinktas 31 pranešimas, kur minimas žodis „Klaipėda“;
- d) šiuolaikinės elektroninės šokių muzikos forumas <http://phorum.ore.lt/>. Nors čia propaguojamas gyvenimo stilius gali būti pavadintas „klubine kultūra“ ir jam nebūdinga visuomenės kritika, ką galima aptikti kitose subkultūrose, šis šaltinis pasirinktas todėl, kad daugelis kitų lietuviškų subkultūrų tinklalapių turi nuorodas į jį, vadina „Draugu“, kas demonstruoja šios komunikacinės bendruomenės ideologinį artumą subkultūrinei tapatybei. Jame anonsuojami renginiai dažniausiai buvo alternatyvios elektroninės šokių muzikos vakarėliai,

kurie tiek savo stilistika, tiek organizaciniu požiūriu save priešpastatė dideliems pasilinksminimo klubams ar buvo grindžiami D.I.Y. (angl. *do it yourself*) principais. Šiame forume peržiūrėti 823 tekstiniai vienetai, kur minimas Klaipėda.

Internetinių forumų tekstai leido 1) atkurti vienos ar kitos subkultūros organizuotus vyksmus, dažniausiai koncertus, kurie vyko kaip gana uždari susibūrimai į ritualinę erdvę; 2) subkultūrų suaktyvėjimo ir slopimo laikotarpius; 3) mieste egzistavusias (ar vis dar egzistuojančias) savito muzikinio stiliaus grupes ir DJ-jų kolektyvus; 4) subkultūrų tarpusavio santykius, įtampas, konfliktus; 5) simbolines hierarchijas subkultūrų viduje; 6) subkultūrinio gyvenimo organizavimo ypatumus.

Trečias informacijos šaltinis buvo interviu su įvairių subkultūrų atstovais ar jų gyvenimo būdui simpatizuojančiais klaipėdiečiais, kurie stebėjo, dalyvavo ir pažinojo vietinę subkultūrų sceną. Interviu metu buvo prašoma papasakoti, kaip pasikeitė miestas ir subkultūrinis gyvenimas 1991–2010 m., kokios buvo subkultūrų susibūrimo vietos, kuo jos buvo ypatingos, kaip vertinamas subkultūrinis gyvenimas dabar. Kadangi šie interviu buvo daryti platesnio tyrimo kontekste, kur bandyta identifikuoti reikšmingas miesto reprezentacijas skirtingose socialinėse grupėse ir jų transformacijas per 20 metų, interviu su subkultūrų atstovais nėra daug. Visi informantai priklauso 2 kartoms, kurių aktyviausi subkultūrinės raidos laikotarpiai Klaipėdoje buvo 1991–2006 m. ir kurie galėjo įvardinti mieste įvykusius socialinius pokyčius. Informantų grupė: Pinčius (buvęs pankas, aktyvi raida Klaipėdoje 1991–1994); Ausius (buvęs

skustagalvis 1994–1999 ir pankas 2004–2006); DJ Saga (techno muzikos didžėjus ir įvairių koncertų organizatorius, aktyvi raiška Klaipėdoje 1991–1996); DJ Digital (alternatyvios šokių muzikos didžėjus, aktyvi veikla 1994–2004); Nidas (dizaineris, alternatyvaus gyvenimo būdo vartotojas, aktyvi veikla 1991–2004); Kipras (alternatyvaus gyvenimo būdo vartotojas, aktyvi kūrybinė veikla 1994–1998 ir 2004–2008); Ernis (metalistas, muzikantas, aktyvi raiška 1992–1996); Vovka (metalistas, muzikantas, alternatyvios muzikos koncertų organizatorius, aktyvi raiška Klaipėdoje 2002–2008); Henrikas (diskotekų organizatorius ir klubų savininkas, aktyvi raiška pramogų industrijoje 1984–2010); Grajauskas (poetas ir muzikantas, aktyvi kūrybinė veikla 1987–2002). Čia vartojami tie informantų vardai ar pravardės, kuriais jie buvo žinomi savo subkultūrinėse terpėse. Interviu atlikti 2010–2012 metais. Surinkta medžiaga leido 1) rekonstruoti vaizdinius apie subkultūrų kaitą Klaipėdoje, kuriuos gyvai palaiko kai kurių subkultūrų atstovai; 2) atsekti tas subkultūrinio vyksmo vietas, kurios išvengė viešumos ir liko gana uždaromis subkultūrinės raiškos erdvėmis.

Visi minėti šaltiniai – interviu su subkultūrų atstovais, vietos žiniasklaidos publikuoti straipsniai ir pranešimai, internetiniai forumai – kuria subkultūrų dinamikos diskurso lauką. Jie yra tekstinė socialinių procesų išraiška, kuri, pasikartosiu, leidžia pažinti ne tik diskursyvią tikrovę, bet ir kai kuriuos empirinius faktus: lokalizuoti subkultūrų telkimosi vietas; fiksuoti ritualinių įvykių dažnumą; identifikuoti kolektyvinių darinių skaičių; atsekti ideologines miesto reprezentacijas, turinčias santykį su subkultūriniu gyvenimo būdu. Ši medžiaga tikrai

neblogai leidžia pažinti subkultūrų dinamiką Klaipėdoje, nors kai kurios subkultūros ar tam tikri laikotarpiai prapuola iš akiračio. Galima tik trumpai paminėti, kad mažiausiai duomenų yra apie 1998–2002 m. laikotarpį, ypač apie tuo metu organizuotus pagrindinius elektroninės šokių muzikos vakarėlius, kuriuos rengdavo vietinis didžėjų kolektyvas *O.E.S. (One Ear Stereo)*, ir apie 1998–2003 m. Klaipėdoje buvusios negausios gotų subkultūros raišką.

2.2. Trys hipotezės apie 1996-tuosius, arba, Nostalgiškas subkultūros žvilgsnis į savo gimimą ir mirtį Klaipėdoje

Pasakojimą apie subkultūras Klaipėdoje norisi pradėti nuo interpretacijų, kurias teko išgirsti kalbinant informantus. Tai yra tris hipotezės apie subkultūrų dinamiką Klaipėdoje. Jos gana skirtingos, tačiau gausios kritinių ir analitinių įžvalgų. Nors tai buvo daugiau biografinės ir retrospektyvios informantų refleksijos, jose aiškiai pulsuoja socialinių procesų pagava ir sociologinis situacijos konstatavimas. Jas galima laikyti savarankiškoms hipotezėms, kurios duoda užuominas teorinės argumentacijos kryptį ir kurias norėsis išplėtoti šiek tiek plačiau.

HIPOTEZĖ 1. *Subkultūros mirtis.*

„Kalbant apie subkultūras, galiu pasakyti, kad situaciją Klaipėdoje labai stipriai pagadino Klaipėdos universiteto atsiradimas. Tada mieste atsirado daugiau jaunimo. Atvyko iš įvairių kaimų ir apylinkių nesusipratęs jaunimėlis, kurie pradeda per koncertus daryti visokį „bardaką“, girti mėtyti butelius į sceną ir pan. Todėl atsirado konfliktai, niekas nebenorėjo organizuoti metalo koncertų. Renginių kokybė suprastėjo. Taip pat ir daugelis „rimtesnių“ subkultūrinių tuo metu paliko

Klaipėdą, išvyko į Vilnių mokytis ar dirbti. Kiek pamenu, tai buvo apie 1995 ar 1996-tuosius... Iki to laiko Klaipėda buvo tikras subkultūrinis miestas, bet vėliau jos pradėjo nykti..." (interviu su metalistu Erniu, 2011.12.27).

HIPOTEZĖ 2. *Subkultūros gimimas.*

„Tik tada, kai informacinėje jaunimo erdvėje įsigali popsas, subkultūra įgauna savo kaip tikro „undergroundo“ statusą. O Klaipėdoje ji tikrai įgavo „undergroundo“ statusą, nes čia viską „dusi-no“ „Albertas“ (*L.K.* – klubas „Pas Albertą“, veikęs Klaipėdos senamiesčio centre 1990–1996 m.). „Albertas“ tapo pagrindine Meka, kur sulindo visi tie, kurie norėjo arba pinigų, arba šiek tiek su mergytėmis pasišokti, arba gražiau apsirengti. Ir tokioje terpėje, aišku, atsirado „undergroundas“.

„Undergroundas“, kuris buvo anksčiau, dar nebuvo „undergroundas“. Ta prasme, kad jis nebuvo *prieš kažką*. Jis anksčiau buvo vienas, vienintelis, o visa kita buvo beviltiška „popsucha“. Bet kada popsas tapo brangesnis, o kartu ir daug kam įdomesnis, tada iš „undergroundo“ atbyrėjo *tikras* „undergroundas“, užgimė tikra alternatyva. Tikroji subkultūra susikūrė būtent tada, o ne anksčiau, kada ji buvo vienintelė. Žiūrint socialiniu požiūriu, pati Lietuvos nepriklausomybė yra kaip subkultūra...

Būtent tada (*L.K.* – kada atsirado popsas) ir prasidėjo tikras subkultūros formavimasis. Organizuojami uždari vakarėliai – stiprūs, ypatingai geri, todėl, kad jie buvo vienijami bendrų interesų, įdomių žmonių, gerų DJ-ų, be jokių priemaišų. Juose „Karališkoji erdvė“ (*L.K.* – lietuviška popmuzikos grupė, aktyviai kūrusi 1995–2000 m.) neužgrodavo, kadangi ten grodavo *techno*. Tai tapo ypatingai stipru... O visuomenės akyse visa tai buvo nematoma, nes vakarėliai buvo uždari, slapti. Tik tada prasidėjo „aukso amžius“. Ir būtent šį momentą aš pavadinau subkultūrų aukso amžiumi, o ne „Prieplaukos“ laikus (*L.K.* – klubas „Senoji prieplauka“, veikęs 1993–1996 m.). Nes anksčiau viskas buvo vieša. „Prieplauka“ ir jos gyvenimas buvo vieša. Tik vėliau visi „popsovykai“ ir sėdintys valdžioje susiprato, kad taip negalima – jaunimas

geria, rūko, miega prie „Prieplaukos“. Prasidėjo draudimai, atsirado metalinė užtvara, kurią statė merija ir visokie valdininkai.

Pati „Prieplauka“ buvo *Kultūra*, o tikroji *Subkultūra* mieste atsirado tik užsidiarius „Prieplaukai“...“ (interviu su DJ Saga, 2012.03.21).

HIPOTEZĖ 3. *Subkultūros fragmentacija*

„Iki „Prieplaukos“ uždarymo visos subkultūros buvo kartu, „tūsindavosi“ kartu. Visi pažinojo vienas kitą – pankai, metalistai, reperiai, reiveriai, skinai. Visi buvo vienoje vietoje, jokių konfliktų nebūdavo. Tik po „Prieplaukos“ uždarymo visi pasitraukė į pogrindį, subkultūros tapo uždaros, nematomos“ (interviu su panku Ausiumi, 2011.12.29).

Kaip matome, visose trijose interpretacijose brėžiami atskiros subkultūros – metalo muzikos gerbėjų, *techno* muzikos propaguotojų ir pankų – savivokos metmenys, diferencijuojantys tiek pačias subkultūras, tiek jų istorinę savivoką ir interpretacijos laukus. Nors kiekvienas pasakojimas yra skirtingas, jiems būdingas vienas bendra dėmuo – tai pulsuojanči kolektyvinė kartos atmintis, gyvybingumą semianti iš bendros socialinės patirties, buvimo kartu miesto erdvėse. Kolektyvinės atminties elementai pasakojimuose įgyja lakoniškas išraiškas, yra mitologizuoti, tačiau simbolinis lūžio tašas arba transformacijos pradžia susiejama su labai konkrečiais metais ir konkrečia miesto erdve. Tai muzikos klubo „Senoji prieplauka“ uždarymas 1996 m. Pasakojimuose klubo uždarymas suvokiamas kaip reikšmingas simbolinis įvykis, iš esmės transformuojantis subkultūrų raišką ir nubrėžiantis griežtą skirtį tarp dviejų subkultūros kartų. Vieniems tai yra „aukso amžiaus“ pabaiga, kitiems – šio amžiaus pradžia. Akivaizdu, kad įvykis struktūruoja kolektyvinę atmintį,

atsiskleidžiančią informantų pasakojimuose. Tapdamas istorinės savivokos riboženkliu, nuo kurio galima pradėti pasakojimą apie subkultūras Klaipėdoje arba jį pabaigti, jis kartu tampa ir svarbia ideologine reprezentacija, legitimuojančia ne tik atskiros subkultūros gyvybingumą, bet ir struktūrinius miesto aplinkos pokyčius.

1996-ieji, klubo uždarymas ir jo interpretacijos įdomūs teoriniu požiūriu, kadangi čia atsekame savitą kuriamų naracijų struktūrą ir erdvės reprezentacijas. Pirma, simbolinis pokytis pasakojimuose siejamas su subkultūrinės erdvės pradimu. Tai reiškia, kad mieste subkultūrų puoselėtos erdvinės praktikos – telkiamasis konkrečioje vietoje, buvimas joje, tapatybės ritualai, elgsena, judėjimas mieste ir santykis su kitomis miesto erdvėmis – keičiasi. Subkultūros nebesitelkia ankstesnėje vietoje ar jos prieigose, bet buriasi kitur. Pranykus vienai subkultūrinei erdvei, atsirado naujos, kurios organizuojamos pasitelkus visai kitokius socialinės tvarkos principus. Pasitraukimas į pagrindį implikavo naujos, subkultūrai gyvybiškai svarbios erdvinės struktūros kūrimą, telkiančios subkultūrą į identifikuojamą socialinį darinį. Būtent čia atsiranda tai, ką Maffesoli pavadino „pogrindžio sutelktumu“ (angl. – *underground centrality*), ne tik palaikančiu grupės socialumą ir tapatybę, bet ir formuojančiu erdvėje sutelktą komunikacijos tinklą bei fizinių grupės artumą (Maffesoli 1996; 37). Kitaip sakant, prarasta fizinė erdvė iššaukė pokyčius ne tik kultūrinių reikšmių homologi- nėje sistemoje, ką dažniausiai pastebi subkultūrų atstovai, bet ir erdvinį santykį su miesto aplinka. Prisimenant Lefebvre pastabas apie erdvės ir ideologijos santykį, galima pasakyti, kad erdvinis pokytis žymi ideologinį lūžį.

Antra, pasakojimuose minimas subkultūros tapsmas „nematoma“, „uždara“ (žr. DJ Saga ir panko Ausiaus citatas) yra ne kas kita, kaip subkultūrų pasitraukimas iš viešų miesto erdvių. Apibudinimas „nematoma“ yra labai svarbus, nes jis nurodo subkultūrų santykį su viešumu ir kitomis socialinėmis grupėmis. Uždarius klubą „Senoji prieplauka“, subkultūros pasitraukė iš viešos *jaunimo* erdvės, kurios socialinė tvarka kartu ir legitimavo šių subkultūrų sambūvį, ir jas sėkmingai kontroliavo. Aišku, su klubo pradimu subkultūros mieste neišnyko. Jos ieško naujų fizinių erdvių, jas randa ir diegia savitą socialinę tvarką, fiziškai atribojančią kitas subkultūras ar subkultūriniam gyvenimui neprijaučiantį jaunimą nuo naujai kuriamos ritualinės erdvės. Manychiau, kad tapsmas „nematomu“ greičiau buvo subkultūrinės tapatybės išsigryninimo veiksmas, o ne jos išnykimas. Nors mūsų cituotose pasakojimuose bendros fizinės erdvės pradimas įgyja nostalgiskų prisiminimų atspalvį, tikrovėje tai reiškė subkultūrų išsivadavimą iš bendros „jaunimo“ sąvokos semantinio lauko, pabėgimą nuo šios kategorijos implikuojamos socialinės kontrolės. Todėl nostalgia gali reikšti tik vieną – ideologizuotą sąmonę arba norą sugrąžinti jaunimo ideologinės kontrolės lauką.

Trečia, pasakojimuose subkultūrų dinamikos (arba transformacijos) lauką formuoja kelios socialinės įtampos ašys, kurias apibūdina simbolinių kategorijų supriešinimas arba priešpastatymas. Pirmoji ašis – „jaunimo kultūra“ *versus* „subkultūra“. Jaunimas suvokiamas kaip bendresnė socialinė kategorija, kurios gyvenimo būdo ypatumai daugiau orientuoti į parodomąjį vartojimą, populiarią kultūrą ir muziką. Šios

kategorijos žmonių gausėjimas mieste sukuria prielaidas subkultūroms kurti simbolinės atskirties ir įsivaizduojamos rezistencijos santykį, o pačios subkultūros diferenciacija įvyksta tada, kada popmuzikos vartojimo formuojamas gyvenimo stilius ir laisvalaikio režimas mieste įgyja kiekybinį pranašumą.

Antrą įtampos ašį formuoja tai, ką Sarah Thornton (1996) pavadino netolygiu „subkultūrinio kapitalo“ paskirstymu subkultūros viduje. Čia atsiranda vidinė subkultūros diferenciacija ir hierarchija, kurios įtvirtinimui naudojamos „tikros“ ir „netikros“ subkultūros apibrėžimo kategorijos. Tikroji subkultūra disponuoja nemenku subkultūriniu kapitalu – turi rafinuotą subkultūrinį skonį, seka naujoves, išmano ideologines subkultūros reikšmes, turi uždarus vidinius komunikacijos kanalus, aktyviai dalyvauja visuose subkultūriniuose vyksmuose, seka subkultūros naujienas ir saugo simbolines subkultūros ribas nuo šio gyvenimo stiliaus imitavimo. Ji ne tik priešpastato save bendresnei jaunimo kategorijai, kurios stilius apibrėžtas popkultūros ir popmuzikos kodų ar klišių, bet ir tai jaunų žmonių kategorijai, kurie simpatizuoja subkultūrai, tačiau subkultūros stilių ir gyvensenos būdą puoselėja tik paviršutiniškai. Tokios grupės subkultūrinis kapitalas yra menkas. Dažnai ji laikoma subkultūros imitacija arba „supopsinta“ subkultūra, kada daugiau pasiduodama pramogų industrijos diktuojamai madai, siekiančiai selektyviai integruoti į save kai kuriuos patrauklius subkultūrinio stiliaus ar gyvensenos elementus, o ne ekspresyvos tapatybės logikai. Šią priešpriešą „tikra-netikra“ geriau tikėtų įvardinti kaip hierarchinį santykį tarp hibridiškos ir išgrynintos subkultūros, kur

hibridiškumas reiškia didesnę atvirumą stilistinei įvairovei ir mažesnę įsipareigojimą subkultūrinei tapatybei.

Trečia įtampos ašis, kuri tampriai persipynusi tiek su subkultūros išorine, tiek vidine diferenciacija, atsiranda oficialumo ir slaptumo priešstatoje. Opoziciją tikslinga suprasti kaip skirtingus socialinių tvarkų modelius. Oficialumas arba buvimas specialiai jaunimo laisvalaikiui įrengtose vietose reiškia subkultūros subordinaciją tai socialinei tvarkai, kuri jau egzistuoja ir apibrėžia šioje vietoje socialinės elgsenos modelį. Pasikartosime, bet oficialumas reikalauja paklusti socialinei kontrolei ir suspenduoti kai kuriuos savo subkultūrinės tapatybės raiškos būdus. Geriausias tokios kontrolės pavyzdys yra kvaišalų vartojimo ribojimas jaunimo pasilinksminimo vietose. Kiekviena subkultūra sukuria savas farmakologines kvaišalų reikšmes ir dažnai legitimuoja jų vartojimą kaip subkultūrinės tapatybės raišką (Willis 1976), pvz., marihuanos rūkymas *rasta* ir *reggae* muzikinėje kultūroje, LSD ir hašišo vartojimas tarp hipių, *Ecstasy* tarp reivo gerbėjų, alus tarp skustagalvių ar amfetaminas tarp modų. Nors subkultūra gali toleruoti kvaišalų vartojimą, jis yra nepateisinamas, draudžiamas ir persekiojamas oficialiose jaunimo susibūrimo vietose – klubuose, diskotekose, viešuose koncertuose. Slaptumas, kuris iš tikro reiškė pasitraukimą iš oficialios socialinės kontrolės akiračio, leidžia kurti alternatyvią tvarką, kuri atveria žymiai didesnes galimybes ekspresyvos tapatybės raiškai. Čia atrandame ne subordinaciją egzistuojančiai socialinei tvarkai, o jos kūrimo procesą ir kūrybišką erdvę pritaikymą subkultūros reikmėms.

Išskirtos įtampos ašys, suteikiančios dinaminį judesį subkultūroms, svarbios ir erdviniai

požiūriu. Klasifikacinės priešpriešos bei apibrėžimai taikomi ir fizinių vietų apibudinimui, kas leidžia atsirasti ypatingam miesto erdvių suvokimui ir santykiui su jomis. Visas jaunimo telkimosi vietas galima klasifikuoti pagal tai, kiek jos pavaldžios bendresnei jaunimo kategorijai, subkultūrinei tapatybei ar jos vidinei simbolinei hierarchijai. Užimant tokią metodologinę poziciją, erdvinės subkultūrų lokalizacijos mieste, jų atsiradimas ir išnykimas konkrečiu momentu tampa ne tik subkultūrinių vietų kolekcionavimo ar klasifikacijos pratimu, bet ir kultūrinių procesų dinamikos rodikliu.

Pabandysime šias įžvalgas, kilusias iš teorinio įsijautimo į cituotas subkultūrų savivokos narecijas, pagrįsti empirine dinamikos studija ir ją stimuliavusių procesų rekonstrukcija Klaipėdos mieste 1991–2010 m.

3. 1991–1996: Euforijos metai, arba, Subkultūra kaip integrali jaunimo kultūros dalis

3.1. Permainų muzika

Klaipėdoje iki Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio, t.y. iki 1988 m., skirtingai nei daugelyje kitų Lietuvos miestų, maištaujančios muzikinės subkultūros tik leido pirmuosius daigus. Jei Sąjūdžio išvakarėse Kaune ir Vilniuje veikė gerai žinomi ir gausūs roko klubai, o Vilniaus ir Elektrėnų pankai jau tada susilaukė oficialios

sovietinės žiniasklaidos dėmesio, tai uostamiestyje subkultūrinės raiškos erdvės kontūrus brėžė miesto diskotekos. 1980–1989 m., po truputį išsivaduojant iš privalomos diskotekų repertuarų ir turinio cenzūros, diskotekų organizatoriai formavo maištaujančią laikyseną grodami vakarietišką popmuziką. Maištas gimė ne sovietinės sistemos kritikoje, bet diegiant vartotojišką jaunimo kultūrą laisvalaikio sferoje. Populiarių muzikos įrašų pirkimas, jų kolekcionavimas, prekinių ženklų garbinimas, vakarietiškų grupių atributikos nešiojimas, video įrašų žiūrėjimas sovietiniame kontekste dažnai būdavo rezistencinio bei kritiško santykio išraiška oficialios sovietinės estrados ar jaunimo kultūros atžvilgiu. Kaip pareiškė Henrikas Žižys, vienas iš žymesnių diskotekų organizatorių Klaipėdos medienos medžiagų kombinato klube „Medienkė“, kurios oficialus pavadinimas žinybiniuose dokumentuose buvo „Srautas“, sovietmečio diskotekos mieste buvo „simpatiskai nelegalios“. Jos veikė legaliai, grojamų dainų repertuarą būtinai peržiūrėdavo ir palaimindavo cenzūros komisijos, tačiau gyvas veiksmas visada įnešdavo ir maišto ar visuomenės kritikos elementų. O tai, savo ruožtu, iššaukdavo papildomą socialinę kontrolę².

Be to, kad Klaipėdos subkultūrinės erdvės struktūrą ir suvokimą formavo 4 miesto diskotekos – „Medienkė“, „Portiankė“ (Jūrų prekybos uosto kultūros rūmai), „Stroikė“ (Statybos tresto

² Viena iš interviu H.Žižys pasidalino tokiais savo atsiminimais apie sovietmečio diskotekų vedimą: „Žiūrint iš šiuolaikinių pozicijų, vaizdas pasirodys juokingas. Tačiau tada buvo baisoka – už „didžejų“ nugaros stovėjo du trys saugumo tarnybų darbuotojai ir tikrino, ką šis šneka į mikrofoną. Yra kliuvę ir man. Vienos diskotekos metu saugumiečiams kilo įtarimas, kad šokius vedu išgėręs. Nepadėjo įtikinėjimai – „didžėjus“ negali palikti pulto ... Uždėjau 45 minučių trukmės juostą ir važiauvau į nuovadą. Aišku, ten nieko „neįpūčiau“, ir mane paleido. Tačiau atgal neparvežė, pasakė – bėk! Ir bėgau. Laimė, suspėjau, kai pasirodžiau klube, juosta buvo bepasibaigianti“ (H.Žižio interviu žr. Dočkus 2000).

kultūros namai) ir „Kultūrkė“ (Klaipėdos kultūros rūmai, vėliau tapę Muzikiniu teatru), – kitų subkultūrinio gyvenimo būdo apraiškų uostamiestyje tikrai buvo nedaug³. Viešose erdvėse jų nesimatė. Šalia diskotekų egzistavo breiko šokėjų subkultūra, kuri buvo susiskaldžiusi į kelias neformalias grupes (žymesni kolektyvai buvo Žvejų kultūros ir sporto rūmuose, „Stroikės“ diskotekoje, Politechnikume, kadangi ten vykdavo šokių repeticijos); riedlentinkai būrėsi miesto mokyklų kiemuose bei Vasaros estradoje; o vietinę roko sceną sudarė tik dvi tarpusavyje persipynusios ir kuriančios muzikos grupės – „Prognose“ ir „Hidromasažas“⁴. Keli jauni Klaipėdos menininkai bandė imituoti hipius ir burdavosi trijose senamiesčio kavinėse – „Pupelė“, „Teatrabaris“ (oficialus pavadinimas „Žarija“) ir „Kava-ledai“, – kurios tuo metu buvo mėgstamos kūrybinės ir techninės inteligentijos susibūrimo vietos.

1990–91 m. galima laikyti naujo subkultūrinio lauko formavosi metais Klaipėdoje, kurį konfigūravo ne tik nauja ideologinė – nepriklausomos Lietuvos – tikrovė, bet ir sovietinės sistemos paveldas. Sakydamas ideologinė tikrovė, turiu galvoje Sąjūdžio ir pop bei roko muzikos santykį. Nepriklausomybės siekis, sovietinės sistemos kritika ir tautos romantizmas buvo vienas iš dominuojančių roko ir popmuzikos motyvų, atsiradusių 1988–1990 m. Nors abi muzikinės srovės yra labai skirtingos tiek socialiniu, tiek es-

tetinės raiškos požiūriu, Sąjūdžio metu jos labai suartėjo. Pop grupės grodavo vienoje scenoje su sunkiojo metalo ar pankų grupėmis, o auditorija mieliai klausydavo tiek vienų, tiek kitų. Ideologinėje plotmėje roko muzika buvo patraukli dėl savo maištingos prigimties, kurią buvo galima projektuoti į klausytojų auditoriją ir taip palaikyti nepasitenkinimą oficialia sistema didesnė žmonių masėse. Tačiau visuotinė mobilizacija buvo galima tik lengvesnės popmuzikos pagalba, kurios muzikinės formos suvokiamos paprasčiau ir lengviau. Roko muzikos viešumas, prieinamumas, oficialus integravimas į masinius politinius renginius bei mitingus, jos transliavimas radijo ir TV kanalais padarė ją savotiška populiarios muzikos atmaina. Populiarios ne stilistinė prasmė, bet dėl masinės auditorijos ir visuotinio dėmesio. Toks pop ir roko muzikos suartėjimas, kuris Sąjūdžio metu gimė iš ideologinio lyrikos panašumo, sukūrė prielaidas viešojoje erdvėje legitimuoti įvairias roko atmainas kaip normalią jaunimo muziką. Groti maištaujančią roką reiškė paklusti vienai iš daugelio visuotiniai priimtinių normatyvinių elgsenos struktūrų. Jauni roko muzikantai ar maištaujančios subkultūros, kaip ir skautija ar kitos Sąjūdį palaikiusios tautinės jaunimo organizacijos, kūrė Lietuvos nepriklausomybę ir tautą.

Roko arba alternatyvios muzikos legitimacija ideologinėje plotmėje turėjo akivaizdų socialinį efektą, kurį galima atsekti žvelgiant į

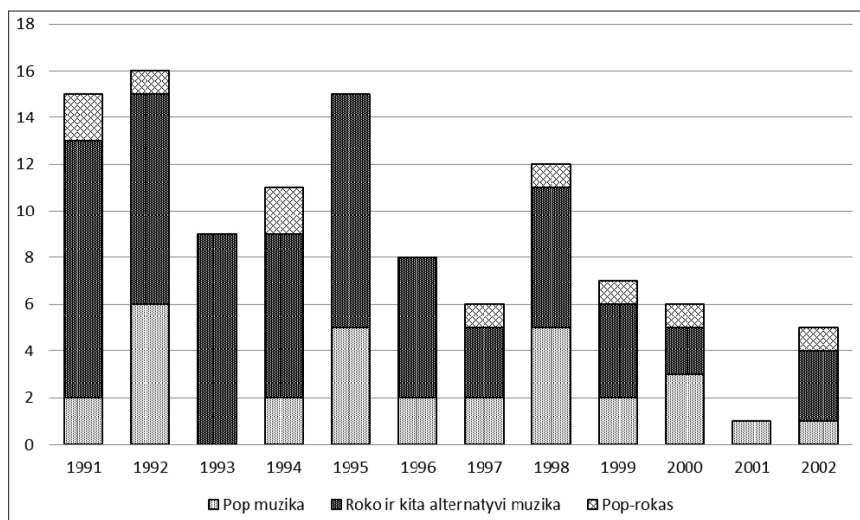
³ Sovietmečio diskotekos, jų transformacijos posovietiniu laikotarpiu, aplink jas besiburiančių jaunimo subkultūrų muzikinę aplinką neblogai aprašyti „Vakarų ekspreso“ dienraščio žurnalistės Valerijos Lebedevos interviu cikle su buvusiais diskotekų organizatoriais ir pramogų verslo atstovais (Lebedeva 2009a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, 2010a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k).

⁴ Reikia pripažinti, kad tuo metu Klaipėdoje buvo kelios muzikos grupės, kurių muzikinė stilistika kai kada įkomponuodavo roko ar džiaz muzikos elementus, pvz., „Studija“ ar „Eldija“. Tačiau jų tikrai negalima susieti su subkultūrinės tapatybės raiška, kadangi tai buvo daugiau profesionalių muzikantų kolektyvai.

įvairių jaunimo muzikos grupių kūrimosi bumą Klaipėdoje. 1990–1991 m. žymiai plačiau atsivėrė galimybės tiems jaunų žmonių saviraiškos būdams, kurie anksčiau buvo griežčiau kontroliuojami. Pavyzdžiui, jei 1987–1990 m. Klaipėdoje buvo tik dvi vietinės alternatyvios ar roko muzikos grupės – „Prognose“ ir „Hidromasažas“, tai 1991–1996 m. norinčių groti skaičius labai sparčiai išauga. Per 6 metų laikotarpį mieste susiburia 52 naujos jaunų žmonių grupės, grojančios roką ar kitą alternatyvią muziką – pankroką, įvairiausius metalo muzikos stilius, postpanką, gotikinį roką, repą ar hip-hopą (žr. paveikslą Nr. 1). Per metus mieste vidutiniškai atsirasdavo 7–11 naujų grupių, kurios patekdavo arba į žurnalistų akiratį, arba turėjo galimybę pagroti viename ar keliuose koncertuose mieste. Aišku, daugelis grupių buvo trumpalaikės, dažnai viešumoje pasirodančios tik vieną ar porą kartų, persigrupuojan-

čios tarpusavyje, žinomos tik nedidelei grupei žmonių ir nepalikusios jokių muzikinių įrašų. Jei muzikinės grupės pavadinimo pasirodymą žiniasklaidoje laikytume jos populiarumo arba subkultūrinio kapitalo indikatoriumi, tai aukščiausią poziciją simbolinėje hierarchijoje užėmė grupė bliuzroko grupė „Kontrabanda“, alternatyvaus roko grupė „Naujokai išeina į karą“, pankai „EKO“ ir „L.B. not Least“, metalistai „Dark Side“, „Necator“ ir „Coprostatas“ bei gotikinį roką grojantys „Mirusių vaikų žaislai“. Šių grupių vardai dažnai pasirodydavo miesto laikraščiuose ir neblogai reprezentavo Klaipėdos subkultūras ne tik mieste, bet ir Lietuvoje.

Popmuzikos grupių augimas 1991–1996 m. nebuvo toks intensyvus, kaip roko atveju. Šiuo laikotarpiu naujų vardų Klaipėdos jaunimo popmuzikos scenoje atsirado tik 17. Skirtingai nei roko atveju, kur galima išskirti kelias dominuojančias subkultūras, pop scenoje absoliučiai

Paveikslas Nr. 1. Naujai susikūrusių muzikos grupių skaičius Klaipėdoje, 1991–2002 m. (pagal dienraščių *Klaipėda* (1991–2002) ir *Vakarų ekspresas* (1991–1993, 1995) turinio analizę)

dominavo pop grupė „Savaitgalis“, atsiradęs dar 1990 m., 1991 m. susikūręs elektroninės muzikos kolektyvas „Exem“, vaikinių grupė „Trio DAV“ ir merginų kolektyvas „Auksinis vanduo“. Tik apie 1995–1996 iš šių grupių populiarumą pasiglemžė elektroninę šokių muziką grojantis kolektyvas „XXL“. Taip pat pastebėta ir tokia tendencija, kad pop grupės gyvuoja ilgiau nei roko muziką grojantys kolektyvai.

Toks kiekybinis šuolis 1991–1996 m., kurį galima stebėti roko muzikos atveju, vargu ar gali būti paaiškintas tik spontanišku jaunimo kūrybiškumo protrūkiu. Tikėtina, kad tai buvo roko, kaip integralios jaunimo kultūros raiškos būdo, ideologinės legitimacijos padarinys, kuris tik laikui bėgant prarado savo gyvybingumą. 1991 m. jaunimo kultūra, kaip to laikmečio dominuojanti kultūrinė ir ideologinė kategorija, sėkmingai inkorporavo maištaujančią muziką, pastatė ją greta popmuzikos ir visiškai nepaisė šių muzikos srovių socialinių ar estetinių skirčių.

1991–1996 m. pagrindiniai metiniai subkultūriniai įvykiai Klaipėdoje buvo jaunimo muzikos koncertai „Pagaliau!“ (1991–1995, pirmojo renginio pavadinimas buvo „Debiutuojančių pop ir rock grupių ir solistų festivalis“), alternatyvios muzikos naujametiniai koncertai „Metalinė eglutė“ (1991–1994), sunkios metalo muzikos koncertai „Poltergeist“ (1993–1997) ir Jūros šventės jaunimo muzikos koncertai (žr. priedą Nr.1).

3.2. Subkultūrinės erdvės: tarp socialinės kontrolės ir maišto

Suprantama, pop ir roko muzikos suartėjimą mieste per daug spekuliatyvu aiškinti tik ideologinio lauko konfigūracija ir hegemoninės

jaunimo kultūros kategorijos susiformavimu. Tačiau šie procesai akivaizdžiau atsiskleidžia erdvinėse subkultūrų praktikose ir subkultūrinės tapatybės raiškos vietose.

1991–1996 m. Klaipėdoje galima buvo išskirti tris subkultūrinių vietų kategorijas: kasdienio susibūrimo ar tapatybės išviešinimo vietos, tapatybės ritualų vietos ir tapatybės konstravimo vietos.

3.2.1. Viešosios miesto erdvės

Pirmajai subkultūrinių erdvių kategorijai priklauso kasdienės buvimo ar susirinkimo vietos, kuriose, kaip įvardijo vienas iš CCCS tyrinėtojų Paulas Coriganas (1976), „nieko neveikiama“. „Nieko neveikimo“ vietos yra subkultūrinės komunikacijos ir tapatybės išviešinimo erdvės. Susirinkus vienoje vietoje ir tiesiogiai bendraujant buvo keičiamasi informacija, sužinomos svarbios miesto naujienos, planuojami bendri pasibuvojimai labiau uždarose aplinkose, išsijyama kvaishalų, ieškoma pagalbos ar paramos. Šią komunikacijos funkciją gražiai atskleidžia buvusio Klaipėdos panko citata:

„Bohema“ (L.K. – 1990–1996 m. Klaipėdos senamiestyje veikęs baras) – irgi svarbus kultūrinis vienetas. Tenai gi irgi buvo visų susitikimo taškas. Mes gi neturėjome jokių „mobilių dalykų“ (L.K. – mobilių telefonų). Tu atvarydavai į miestą ir žinodavai tašką, į kurį reikia eiti. Ir eini. Tu neidavai į „Priplauką“. Eidavai į „Bohemą“ surinkti kažkokios informacijos – ieškodavai kontaktų ar kur tau reikės permiegoti. Viskas buvo „Bohemoje“ – vienoje vietoje (interviu su buvusiu panku Pinčiumi, 2010.10.28).

Bendras buvojimas kartu vienoje fizinėje vietoje reiškė buvimą subkultūros informaciniame tinkle, kur tapatybės raiškos elementai

koreguojami ir komunikuojami subkultūrinio darinio viduje. Socialiniai subkultūros ryšiai ir socialumas iš esmės priklausė nuo galimybės būti kartu vienoje, tokių susibūrimo vietų žinojimo ir judėjimo trajektorijų tarp šių vietų.

Tokios subkultūros buvimo vietos buvo svarbios ir kitu požiūriu – tapatybės išviešininimo. Šiose vietose subkultūros tapdavo vizualiai matomu miesto mozaikos elementu. Tik viešumoje, t.y. tik susidūrus su normatyviniu visuomenės žvilgsniu subkultūrinė išvaizda ar elgsena įgydavo rezistencinį ar kritišką santykį su oficialia tvarka ar elgsenos normomis. Maištas prieš visuomenę reikalavo ne tik subjektyvaus santykio, bet ir buvimo tokiose erdvėse, kuriose būtų akivaizdžiai paminama ar ignoruojama erdvės socialinė tvarka. Tikriausiai, dėl šios priežastis daugelis subkultūrų ne tik Klaipėdoje, bet ir kituose miestuose linkusios telktis miesto centruose, skveruose, aikštėse, turistų lankytinose vietose, kur gali sutikti normatyvinį ir smerkiantį visuomenės žvilgsnį. Tačiau konkrečios erdvės pasirinkimą lemdavo ne tik galimybė vizualiai ir viešai išreikšti savo tapatybę, bet ir tai, kiek vienos ar kitos *erdvės socialinė tvarka galėjo toleruoti subkultūrinio maišto raišką*. Tik esant šiam santykiniam pakantumui maištaujančiai prigimčiai, konkreti miesto vieta galėjo tapti „nieko neveikimo“ erdve. Tokių vietų atmosferą taikliai atspindi ištrauka iš 1994 m. miesto laikraščio:

„Tuos odinėm striukėm, ilgais paltais, džinsais ir sunkiais batais dėvinčius žmones kiekvieną vasarą gali rasti Teatro aikštėje: vienus besimėgaujantiems alumi, kitus – pavėsyje nutūpusius ant teatro laiptukų, trečius – tiesiog snaudžiančius ar ramiai besišnekučiuojančius ant kokio nuošaliai pastatyto suolo. Vakara visi šie žmonės

persikrausto į jaukų baro „Bohemos“ kiemelį, apstatytą baltais stalais ir patogiomis kėdėmis, kur, skambant ramiai muzikėlei, bando atsipalaiduoti alkoholio ar kiek kitokia pagalba... Žiemą juos gatvėje sutiksi kur kas rečiau. Anikės aikštė visiškai apmiršta, „Bohema“ savo mažutės aplinkose talpina tik nedidelę saulę žmonių. Beje, ją labiau mėgsta jau vyresnio amžiaus sulaukę menininkai bei šiaip intelektualūs ar tokiais save laikantys inteligentai. Kodėl? Gal tokia ir yra tikroji „Bohemos“ dvasia, gal šis baras ir atidarytas būtent pasiturintiems intelektualams? Bet negi tai yra blogai? Vis dėlto jau nuo senų laikų ši vieta yra daugelio susitikimų, pabendravimo buveinė... Nuodėmė būtų nepaminėti baro „Centras“, kuris pritraukia įvairaus amžiaus nepriklausomus (jeigu juos taip galima pavadinti) žmones. Tame mažame, kažkuo pakelės smuklę primenančiame barelyje gali rasti jau solidaus amžiaus barzdotus menininkus ir šalia jaunus, tik įžengusius į tikrąjį, savarankišką gyvenimą jaunuolius.“ (Vinkevičiūtė 1994).

„Nieko neveikimo“ vietų geografija 1991–1996 m. nebuvo didelė. Dominuojanti vieta buvo Tearto aikštė ir keli šalia esantys barai. Teatro aikštė buvo patraukli dėl viešumo, dėl čia esančių suoliukų, kuriuos buvo galima lengvai persinešti kur norėjai, dėl pro šalį praeinančių žmonių srauto, dėl galimybės greitai pasiekti kitas subkultūrinės vietas. „Teatrabaris“ (iki jo privatizavimo ir remonto 1991 m.) ir kavinė „Kava-ledai“ buvo jau sovietmečiu pamėgtos bendravimo vietos, kur kavos gėrimas ar paprastas buvimas galėjo būti traktuojamas kaip ritualinė ar rafinuoto bohemiško gyvenimo išraiška, kurianti ir palaikanti socialumą tarp bendraminčių. Iš sovietmečio paveldėta „kavos-maišto“ atmosfera, anksčiau telkusi menininkus, hipius ar ekscentriškus studentus į barus, labai greitai buvo perprasta ir naujos kartos maištaujančio jaunimo, nors jam maištas

pirmiausiai asocijavosi su alkoholinių gėrimų bei alaus vartojimu. Kitos vietos – baras „Bohema“, jo prieigos ir kiek toliau nuo senamiesčio atsiradęs „Centro“ baras – buvo absoliučiai naujos erdvės miesto socialiniame žemėlapyje. Nors iš dalies čia buvo bandoma reprodukuoti maištaujančios vidurinėsios kartos menininkų tapatybės struktūrą, pvz., ką rodo baro pavadinimas „Bohema“, ši aplinka buvo tolerantiška ir jaunesniems maištininkams. Nors barai ir kavinės dažniausiai implikavo būtinybę būti vartotoju – nusipirkti gėrimus ar valgius, – šaliais buvo galima atrasti gretutines erdvines nišas, kur ši imperatyvi nuostata nebeveikdavo. Kaip pavyzdys galėtų būti baro „Bohema“ prieiga, kur ant suoliukų ar tvoros likučių sutūpę pankai, „depešistai“ (grupės „Depesh Mode“ gerbėjai) ar metalistai tiesiog stebėdavo išėinančius iš baro, šnekučiuodavosi, gerdavo savo atsineštus gėrimus. Tokia gretutinė niša leido kartu ir priklausyti „Bohemos“ bare esančiai socialinei grupei, tapatintis su menininkų bohema ar maištaujančiais menininkais, ir būti atskirai, t.y. formuoti savarankišką maištininkų tapatybę, nepaklūstančią baro erdvės logikai.

3.2.2. Ritualinės vietos

Antroji subkultūrinių vietų kategorija, kuri žymiai svarbesnė norint suvokti jaunimo kultūros ir subkultūrų santykį mieste, yra subkultūrinių ritualų erdvės (žr. priedą Nr.1). Jei „nieko neveikimo“ vietos sunkiai gali būti pavadintos „jaunimo erdvėmis“, tai ritualinių erdvių atveju akivaizdžiau susiduriame su jaunimo kategorija. Ritualinės erdvės tai subkultūrinės muzikos koncertų vietos, kuriose vyksta ekspresyvosios tapatybės performansai, kur susirenka

tik bendraminčiai ir konsoliduojamas grupės solidarumas. Kitaip sakant, subkultūriniais ritualams žmonės sutelkdavo maištaujančią muziką grojančių grupių pasirodymai. Žvelgiant į 1991–1996 m. laikotarpį, galima išskirti du etapus, kurie leidžia diferencijuoti ritualines erdves į kelis skirtingus tipus. Tai labai trumpi bet svarbūs 1991–1992 m. ir 1993–1996 m. laikotarpiai.

Koncertinės erdvės. Pirmam etapui būdinga tai, kad muzikiniai koncertai dažnai organizuoti tose erdvėse, kurios funkcionaliai buvo skirtos bei suprojektuotos būtent tokiems renginiams; tai – aktų salės, koncertų salės, estrados. 1991–1992 m. tokių vietų Klaipėdoje nebuvo daug. Keli subkultūrinio pobūdžio koncertai buvo organizuoti Klaipėdos universiteto Jūrų technikos fakulteto salėje, Žvejų kultūros ir sporto rūmuose ir Vasaros estradoje. Minėtose vietose koncertai buvo rengiami labai retai – 2–3 kartus per metus, tai buvo daugiau momentiniai nutikimai ar įvykiai. Kaip galima spręsti iš subkultūrinės miesto atminties tyrimo, kurią bandyta rekonstruoti iš interviu medžiagos, šios erdvės neturėjo žymesnės įtakos nei subkultūrų savivokai, nei jų geografijai.

Minėtų vietų semantika buvo daugiau susijusi su iškilmingų renginių organizavimu, tad ir erdvės diktuojama socialinė tvarka pirmiausiai buvo orientuota į auditorijos subordinaciją. Jos nebuvo skirtos subkultūrinės tapatybės raiškai. Koncertų organizavimas buvo argumentuojamas ir afišuojamas pasitelkiant hegemoninę „jaunimo“ kategoriją, kuri, kaip jau buvo minėta, tuo metu buvo atvira stilistinei muzikos įvairovei. Jaunimo koncertuose popmuzika visada buvo šalia roko muzikos, ant vienos

scenos vieni po kito pasirodydavo pop grupės, pankai, metalistai, gotai, reperiai, elektroninės muzikos kūrėjai ir kitų stilių muzikantai. Toks popkultūros ir subkultūros hibridas priklausė ne nuo pačios subkultūros sprendimo glaustis prie popso ar noro greitai įgyti populiarumą.

Hibridiškumą lėmė tai, kad koncertus organizuodavo ne pačios subkultūros, bet koncertinę ir muzikinę įrangą turintys verslo atstovai. Būtent koncertinės įrangos kontrolė, profesiniai įgarsinimo ar apšvietimo įgūdžiai, kurie buvo verslo rankose, darė subkultūrines grupes ir jų muzikinę raišką priklausomas būtent nuo šio verslo. 1991–1994 m. koncertų ir įrašymo įranga Klaipėdoje iš esmės priklausė tiems žmonėms, kurie koncertų organizavimo įgūdžius buvo įgiję dar sovietmečiu ir turėjo priėjimą prie komjaunimui, kaip jaunimo laisvalaikio organizatoriui, priklausiusios įrangos. Tie, kas vėlyvu sovietmečiu organizuodavo diskotekas ir jaunimo koncertus, įvykus permainoms greitai perėmė komjaunimo turtą ir įkūrė savarankiškas versloves. Vienas iš tokių pavyzdžių Klaipėdoje, kada buvo „paveldėtas“ komjaunimo turtas ir sėkmingai imta organizuoti jaunimo laisvalaikį naujomis politinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, buvo UAB „Arta Sound“ bei jos dukterinės įmonės.

Teoriniu požiūriu, tai reiškė, kad subkultūros mieste nebuvo savarankiškos, o jų ritualinės erdvės buvo kuriamos pramogų verslo organizatorių, daugiau orientuotų į pelno gavimą. Kadangi pramogų verslui buvo svarbu generuoti pinigus iš savo disponuojamos įrangos, jie daugiau buvo linkę į stilistiškai margų koncertų organizavimą ir didesnės auditorijos pritraukimą. Prisirišimas prie vieno stiliaus automatiškai reikšdavo mažesnę auditoriją, todėl visada

paranku būdavo operuoti bendrine „jaunimo“ kategorija, inkorporuojančia ir popmuziką, ir roką. Hegemoninį „jaunimo“ kategorijos poveikį gražiai atspindi ir nesėkmingi bandymai 1991 m. pabaigoje steigti Klaipėdos jaunimo muzikos klubą – ne *roko* ar *popmuzikos*, bet *jaunimo muzikos klubą*, kuris buvo priklausomas nuo „Arta Sound“ vadybininkų, tuo metu dar besivadariusių save „menedžeriais“.

Buvusių kino teatrų erdvės. 1993–1996 m. laikotarpiu subkultūrų ritualinės erdvės pokyčiai buvo nulemti platesnių socialinių procesų mieste. Tuo metu subkultūrinis gyvenimas persikrausto į sovietinės kultūros paliktą erdvę – buvusius kino teatrus. 1991–1992 m. daugelio kino teatrų veikla stabdoma, nes mieste drastiškai krinta kino žiūrovų skaičius. Klaipėdoje uždaromi 5 kino tetarai, o atsilaisvinusias erdves bandoma nuomoti bei pritaikyti kitoms reikmėms. Tokie sovietmečiu žymūs kino teatrai kaip „Vaidila“, „Vaiva“, „Baltija“, „Žemaitija“ ir „Jūratė ir Kastytis“ nutraukia filmų demonstracijas, daugelyje jų įrengiamos eklektiškos smulkių prekių ar rūbų prekyvietės, žinomos „mugių“ vardu. Kino teatrų virsmas į prekyvietes buvo natūralus smulkiojo verslo plėtros proceso padarinys mieste. Kadangi sovietmečiu statytos prekyvietės negalėjo talpinti naujai atsiradusios ir besiplečiančios smulkios prekybos, verslo vystymui buvo svarbu atrasti naują fizinę erdvę. Buvo galimi du sprendiniai – kurti naują prekybinę erdvę statant kioskus, kurių apie 1993 m. mieste jau buvo apie 250, arba išnaudoti apleistą sovietinės kultūros infrastruktūrą – kino teatrus ar kultūros namus.

Tačiau buvusių kino teatrų erdvės buvo patrauklios ne tik verslui. Dėl savitos architektū-

rinės erdvės sąrangos jas noriai nuomojo mieste atsirandančios naujų religinių tikėjimų organizacijos, kurios žiūrovų sales pritaikė pamaldoms ar evangelizacijai. Pavyzdžiui, „Meilės žodžio“ pamaldos vykdavo „Žemaitijoje“, o Kristau bažnyčios – „Baltijos“ kino teatre. Taip pat šias, savo pradinį funkcionalumą praradusias erdves atranda ir jaunimo laisvalaikio organizatoriai. 1992 m. lapkričio mėnesį „Žemaitijos“ kino teatre įsikuria Pop centras, 1992 m. gruodžio mėn. „Baltijos“ ir „Jūratėje ir Kastytyje“ kino teatruose atsidaro naujos diskotekos, o 1995 m. „Vaidiloje“ – reguliariai vyksta įvairūs jaunimui renginiai ir muzikos koncertai.

Naujoms jaunimo erdvėms būdinga tai, kad jos tampa reguliariomis susibūrimo vietomis, kur kiekvieną ar kas antrą savaitę organizuojami renginiai. Kaip galima spręsti iš interviu su buvusių subkultūrų atstovais ir miesto žiniasklaidoje aptinkamų romantiškų atsiminimų dalelių, subkultūriniam gyvenimui svarbiausios vietos buvo „Žemaitija“, kur Pop centras ir Roko klubas glaudėsi iki 1994 m. pradžios, ir „Jūratė ir Kastytis“, kur diskoteka „Bomba“ išsilaikė iki 1995 m. Pirmoji vieta svarbi dėl roko koncertų, antroji – dėl naujai užgimstančios elektroninės šokių muzikos – *techno* ir *reivo* – vakarėlių bei sunkiojo metalo grupių koncertų. Kino teatruose jaunimo laisvalaikio centrai išsilaikydavo apie 1–2 metus, nes smulkios prekybos plėtra ir fizinės vietos poreikis labai greitai paversdavo šias jaunimo pramogų erdves naujomis prekyvietėmis. Kitaip sakant, naujo socialumo erdvės buvo greitai pajungtos kapitalistinio ūkininkavimo tvarkai ir turėjo generuoti žymiai greičiau ir didesnę kapitalą iš smulkios prekybos, o ne iš besiformuojančio jaunimo pramogų sektoriaus.

Pirmasis muzikinis klubas. Kiek kitokia 1993–1996 m. subkultūrinė erdvė buvo klubas „Senoji prieplauka“, įsikūręs apleistame sandėlyje Danės upės krantinėje. Pirmaisiais savo gyvavimo metais jis vadintas senosios prieplaukos užėiga „Pas Henriko sandėlį“, o vėliau – tiesiog „Prieplauka“. Klubą įkūrė didelę jaunimo pramogų organizavimo patirtį turėjęs Henrikas Žižys, kuris vėlyvučiu sovietmečiu rengė diskotekas „Medienkėje“, o nuo 1990 iki 1992 m. – įvairius renginius tuo metu prestižiniame Klaipėdos senamiesčio klube „Pas Albertą“.

„Senoji prieplauka“ buvo svarbiausias viso subkultūrinio gyvenimo centras mieste nuo pat jos atidarymo 1993 iki graudaus ir skandalingo uždarymo 1996 m. Tą rodo tiek subkultūrinės atminties tyrimai, tiek vietos žiniasklaidos turinio analizė. Pavyzdžiui, 1993–2002 m. vietos dienraščiuose klubas „Senoji prieplauka“ žymiai daugiau nei bet kuri kita jaunimo erdvė Klaipėdoje yra minimas rubrikose apie jaunimo laisvalaikį ar problemas. Klubas vardas paminėtas 99 dienraščių straipsniuose, pradedant dideliais reportažais iš klubo koncertų ir baigiant trumpomis nuorodomis į jį bendresniame svarstymų kontekste, kai kita žymi subkultūrinė vieta – jaunimo klubas buvusiam kino teatre „Žemaitija“ – paminėta 48 kartus, o diskoteka „Bomba“ buvusiam kino teatre „Jūratė ir Kastytis“ – 32 kartus.

Nors „Senoji prieplauka“ buvo atsiribojusi nuo popmuzikos, ji buvo atvira stilistinei muzikinės ar subkultūrinės raiškos įvairovei. Čia sėkmingai grojo tiek pankų grupės, tiek repas, sėkmingai organizuoti alternatyvios mados šou, meniniai performansai, reivo vakarėliai ir šokiai.

Jungiantis dėmuo buvo alternatyvos samprata pramogų organizavime, bandymas pabėgti nuo besiformuojančio kapitalizmo poreikių diktuojamos popkultūros bei jaunimo pramogų pajungimo verslo logikai. Alternatyvios raiškos įvairovę ir normatyvinį klubo santykį su popkultūra geriausiai reziumuoja šie žodžiai, išsakyti vietinėje spaudoje, kada nelauktai klubas buvo uždarytas 1996-tais:

... „Priplaukoje“ vyko anaip tol ne kičiniai ir ne banalūs, o pasižymintys geru skoniu ir rinktiniai H.Žižo organizuojami renginiai: čia koncertavo tikrai vertos dėmesio roko grupės, pradedant „BIX“ ir baigiant „Japonija“, vyko įsimintini renginiai, skirti Vudstoko festivaliui, netgi paprastos diskotekos čia turėjo ryškų individualumą ir savitą stilių. Be abejo, su masių, užliūliuotų „Dinamikos“, mankurtiškai perkančių ir parduodančių, stereotipu čia buvo prasilenkiama. Kad „Priplaukos“ klubas rūpinasi savitu stiliumi, pakankamai originaliu, netgi drastišku, bylojo ir „Alternatyvios mados festivalis“, į kurį H. Žižys sukvietė jaunuosius drabužių dizainerius ne tik iš Klaipėdos, bet ir iš Kauno bei Vilniaus, apie kurį buvo rašoma stambiausiuose Lietuvos dienraščiuose, kai tuo tarpu daugelis mūsų renginių stokoja jų dėmesio arba yra įvertinami tik trumpomis informacinėmis žinutėmis. „Priplauka“ gerokai pranoko siauras „pramogų centro“ ribas. Čia buvo rodomi ir Beno Šarkos projektai bei tarptautinį pripažinimą pelnęs jo spektaklis „Balti debesų namai“, čia vyko ir mimo Alekso Mažono pasirodymai bei jo iniciatyva surengtas tarptautinis judesio teatrų festivalis „Sparks“. „Priplaukos“ erdvė neliko nepastebėta ir dailininkų, paskutinioji čia surengta buvo Aurimo Anuso ir Arvydo Karvelio darbų paroda. Bet visa tai buvo... (Petkevičius 1996).

Klubo atsiradimas padidino konkurenciją tarp kitų mieste funkcionavusių subkultūrinių erdvių. Jo trauka buvo labai stipri tiek vietos subkultūroms, tiek iš kitų miestų ar šalių atvykstančioms alternatyvios muzikos grupėms. Gali būti,

kad dėl klubo „Senoji priplauka“ populiarumo kitos subkultūrų ritualinės erdvės mieste, kurios buvo įkurdintos buvusių kino teatrų patalpose, turėjo greitai uždaryti. Tačiau sociologinė šių erdvių nunykimo priežastis slypi subkultūrinės tapatybės laisvės ir suvaržymo santykyje.

Erdvės semantikos ir socialinės kontrolės požiūriu, „Senoji priplauka“ buvo gana nutolusi nuo viešumos ir savarankiška vieta, nepavaldi jokioms gretutinėms socialinėms tvarkoms, tik tai, kurią kūrė pats klubas. Tai buvo laisvės erdvė, į kurią galima buvo pabėgti nuo kasdienės socialinės kontrolės. Tuo metu, kino teatruose klubai buvo žymiai daugiau suvaržyti. Čia subkultūrinės erdvės turėjo glaustis šalia prekybinių erdvių, videotekų, alkoholio parduotuvių, kurių funkcionavimą diktavo kasdieniai vartojimo ir prekybos ritmai. Tai reiškė, kad gretutinių erdvių socialinė tvarka koreguodavo subkultūrinę raišką, jas drausmindavo ir griežčiau varžydavo. Nereikia užmiršti ir to, kad visi kino teatrai buvo miesto viešų erdvių sudėtinė dalis, kaip to reikalavo jų funkcinė apibrėžtis ir miesto planavimo reglamentai. Jie buvo šalia gyvenamųjų namų, gatvių, prekybos taškų. Todėl socialinės kontrolės laipsnis jų prieigose irgi buvo žymiai didesnis, nei prie „Senosios priplaukos“, kuri nesiribojo nei su viešais skverais, nei su gyvenamaisiais namais, nei su intensyvaus eismo gatvėmis. Triukšmas, alkoholio vartojimas, dykinėjimas, agresyvus elgesys žymiai greičiau tampa kontrolės ir disciplinos objektu viešose vietose, kurį stengiamasi kuo skubiau pašalinti kaip rimties trikdį. Toks ekspresyvos tapatybės suvaržymas stūmė subkultūras iš viešųjų miesto erdvių į labiau apleistas ir socialiai marginalizuotas vietas.

Klubas „Senoji prieplauka“ buvo ne tik momentinė subkultūrų ritualinė vieta, kurios reikšmę formavo rengiami koncertai ir vakarėliai. Čia gimė akivaizdus subkultūrinis socialumas ir bendruomenės pajauta. Vieta greitai buvo sutapatinta su ten susirenkančia bendruomene ir tapo miesto subkultūros simboliu, stimuliuojančiu emocinį santykį su erdve. Euforiją rodo ir tai, kad mieste atsirado netgi „Senosios prieplaukos“ fanų klubas, oficialiai užsiregistravęs miesto Valdyboje 1994 m. kovo 23 d. Šis emocinis subkultūros santykis su klubu labai aiškiai atsekamas subkultūrinėje atmintyje. Beveik visi šnekinti subkultūrų atstovai bei kultūros kūrėjai, paprašyti įvardinti svarbiausias kultūrinės raidos vietas posovietinėje Klaipėdoje, kaip unikalų fenomeną įvardindavo būtent „Senąją prieplauką“:

„Tai turbūt, nežinau, kaip pasakyti, bet su didžiausia šypsena prisimenu „Prieplauką“. Kai būsiu senas senukas ir turėsiu anūkų ir proanūkių, aš visada prisiminsiu „Prieplauką“ ir pasakosiu, ir parodysiu kaip ten atrodė... Meilę klubui, matyt, lėmė laikmetis, kada mes nieko neturėjome, ir klubinis gyvenimas. Na, anksčiau buvo „Medėnkė“, „Stroikė“ – pačiam teko „Stroikėj“ dirbti didžėjumi ir vesti diskotekas, – bet tai buvo paprasčiausios miesto diskotekos, o ne klubai. O „Prieplauka“ buvo pristatyta kaip klubas. Susirinkdavo žmonių, susirinkdavo visi bendraminčiai. Ne tik bendraminčiai, bet ir prijaučiantys... Ten buvo kitokios laisvės pojūtis. Kaip kiti eina į kitas vietas, tai ir ten eidavo. Štai tenai ir formavosi bendruomenė, bendruomeniškumas, kuris turėtų jaustis iki šių dienų...“ (interviu su panku Pinčiumi, 2010.10.28)

„Pirmiausiai, kuo klaipėdiečiai galėjo didžiuotis, tai – pirmuoju, ne komerciniu, tikrąja to žodžio prasme, muzikiniu klubu – „Senąją prieplauką“, kuri aktyviai veikė ir buvo visų

subkultūrų traukos centras – nuo roko muzikos, tiek iki prasidedančios elektroninės *techno* muzikos. Ten buvo traukos centras. Gyvos muzikos centras.“ (interviu su subkultūrininku Kipru, 2010.10.26)

„Pats gerų renginių pikas ir buvo apie 1993. Kartais neturėdavom pinigų įeiti į (*L.K.* – klubo) vidų, bet puikiausiai sėdėdavom šalia ant šaligatvių. Klausydavomės muzikos. Kadangi keitėsi santvarka, naujų dalykų daug nebuvo, tad vienintelė mūsų bažnyčia buvo „Prieplauka“.“ (interviu su DJ Digital, 2011.01.24)

Interviu medžiaga bei dienraščių turinio analizė rodo, kad klubas buvo savotiška subkultūrinės savasties šerdis. Nors šio tapatybės komponento svarbą buvo sunku įvertinti kasdienėje rutinoje, kada jauni žmonės šėlo, šoko ar tiesiog „nieko neveikdavo“ klube, subkultūrinės erdvės socialinis veiksmingumas akivaizdžiai išryškėdavo tik tada, kada klubas laikinai neveikdavo ar buvo visiškai uždarytas dėl jo privatizavimo peripetijų. Tai geriausiai liudija jaunos merginos emociingo ir nostalgiško laiško žodžiai, išspausdinti viename Klaipėdos dienraščių 1995 m. vasarą, kada klubo veikla laikinai buvo pristabdyta:

„...Taip, buvo Klaipėda centras. Taip, daug kas džiaugėsi Prieplauka ir šauniais klaipėdiečiais. Tada buvo galima ir Vilniuje ant sienos pamatyti užrašus – I LOVE PRIEPLAUKA, PRIEPLAUKA LOVE. Taip buvo. Buvo! Bet nebėra. Ir prieplauka... buvo. O gyvenam dabar... (Aistė 1995).

Klubo uždarymas subkultūrinėje sąmonėje buvo traktuojamas kaip simbolinė netektis. Erdvės praradimas reiškė grėsmę subkultūrinės tapatybės struktūrai, kadangi susitapatinimas su šia erdve tikrai buvo labai didelis. Šį santykį

ilustruoja ir tai, kad uždarius klubą buvo rašytos petichijos miesto valdžiai, rengtos diskusijos su pastato savininkais, klubo organizatoriais, jaunimo politikos atstovais ir valdininkais, surengtas klubo paramos koncertas, nors dėl jokios kitos subkultūrinės erdvės uždarymo ar praradimo, pavyzdžiui, „Žemaitijos“ kino teatro patalpų perdavimo smulkiai prekybai, jokių veiksmų nebuvo imtais.

Apibendrinant aukščiau išdėstytas mintis apie 1993–1996 m. subkultūrinės tapatybės ritualines erdves Klaipėdoje, galima pasakyti, kad minimos jaunimo laisvalaikio vietos – nebeveikiančių kino teatrų patalpos ir klubas „Senoji prieplauka“ – ir jų kultūrinės reikšmės buvo subordinuotos bendresnei „jaunimo“ kategorijai. Bet čia jau buvo galima stebėti stilistinę diferenciaciją tarp popmuzikos, roko muzikos bei kitų muzikos stiliaus atmainų. Atskirus koncertus ar pasilinksminimo vakarėlius jungdavo daugmaž vieningas stilius, apibrėžiamas arba popmuzikos kategorija, arba roko. Hibridiškų įvykių pasitaikydavo labai retai.

Stilistinis pop ir roko muzikos atsiskyrimas buvo galimas dėl to, kad laisvalaikio vietos tapo pastoviomis. Jei anksčiau koncertai buvo tik reti ar proginiai renginiai ir dėl šios priežasties tapdavo svarbiu simboliniu įvykiu visam miesto jaunimui, sutelkiančiu skirtingų muzikos žanrų atlikėjus ir gerbėjus į vieną vietą, tai padažnėję renginiai, ką galima laikyti momentiniais „spiečiais“, ir jų reguliarumas leido atsirasti savarankiškiems pop ir roko kultūros vartojimo ritmams. Vieną savaitę renginys jaunimo erdvėse buvo skiriamas pop arba šokių muzikai, kita – maištaujančiam rokiui. Svarbu ir tai, kad stilistinę koncertų kaip ritualinių įvykių vienovę

leido palaikyti ir kvietinės muzikos grupės, atvykstančios koncertuoti į Klaipėdą iš kitų miestų. Tam, kad koncertas būtų patrauklus publikai ir galėtų atsipirkti – tuo metu vieno koncerto biudžetas būdavo apie 1000 litų (Vareikis 1994), – reikėdavo mažiausiai 3 muzikos grupių. Jei vietinės muzikinės pajėgos negalėdavo garantuoti stilistinės vienovės ir 2–3 valandų koncerto trukmės, nes būdavo per mažai vietinių grupių, grojančių panašų stilių, tai pakankamą grupių sąstatą leisdavo užtikrinti kitų miestų ar miestelių muzikinis desantas. 1993–1996 m. Klaipėdos subkultūriniuose renginiuose pastebima tendencija, kad kaip niekada daug dalyvauja iš kitur atvykusios muzikinės grupės ir atlikėjai, kurios savo pasirodymų skaičiumi viršija vietinių grupių koncertų skaičių.

3.2.3. Subkultūrinės tapatybės konstravimo vietos

Trečioji subkultūrinių erdvių kategorija, kuri egzistavo šalia tapatybės išviešinimo ir ritualinių vietų, buvo subkultūrinės tapatybės konstravimo vietos. Pavadinimas „tapatybės konstravimo“ gal ir nėra labai tinkamas, nes tapatybę konstruojama visose socialinės sąveikos situacijose – būnant viešumoje ar su kitais subkultūrų atstovais šėlstant vakarėliuose, tačiau jis išryškina kūrybinį tapatybės dėmenį – kasdienį raiškos elementų komponavimą, derinimą, įgūdžių lavinimą. Viešumo požiūriu, tai buvo „nematomos“ vietos, išvengiančios disciplinuojančio žvilgsnio. Jų emocinis užtaisas ar reikšmė subkultūros homologinėje sistemoje nebuvo dideli, tačiau kaip kasdienio buvimo erdvių jų negalima nepaisyti.

Subkultūrinės tapatybės kūrimas tamptariai persipynęs su muzikinių įgūdžių lavinimu – tiek muzikos įrašų klausymu, tiek su praktikavimu groti įvairiais muzikos instrumentais. Jei muzikos klausymas galėdavo apsiriboti nedidele namų erdve ar laiptine, tai grojimo įgūdžių lavinimas reikalaudavo atskiros erdvės. Klaipėdoje muzikinių grupių repetitijos vykdavo trijose erdvėse – mokyklose, vaikų klubuose ir neprivatizuotų pramonės įmonių administracinėse patalpose. Prie jų būtų galima būtų pridurti ir daugiaaukščių rūsius, kur kelios klaipėdiečių grupės, pavyzdžiui, metalo grupė „Necator“ 1991–1992 m., kūrė savo muziką. Tačiau ši „rūsių“ kultūra buvo tikrai atsitiktinė, chaotiška ir labai marginali, nors labai mitologizuota subkultūrų puoselėjamame savivaizdyje.

Mokyklos. Mokyklinės erdvės subkultūrinę tapatybę puoselėjančiam jaunimui buvo prieinamos kaip moksleivių saviraiškos ar užklasinio lavinimo(si) vietos. Joms dažniausiai būdinga griežta disciplinarinė aplinka, reglamentuojanti laiko režimą, elgseną, kalbėseną ir asmenų patekimą į šias aplinkas. Šios erdvės nebuvo lengvai prieinamos subkultūroms, nes mokyklinė aplinka aiškiai reikalaudavo subordinacijos oficialioms jaunimo kategorijoms ir tikrai menkai toleravo maišto raišką.

Žvelgiant į 1991–1996 m., galima pastebėti, kad nemažai jaunų roko grupių susibūrė kaip bendraklasių kolektyvai, kurie pirmuosius koncertus suorganizuodavo savo mokyklose, o taip pat ir daugelis elektroninės muzikos didžejų savo pirmuosius įgūdžius lavindavo mokyklinėse diskotekose. Tarp maištaujančios muzikos grupių inkubatorių galima paminėti tokias tuometines Klaipėdos mokyklas kaip 26

ir 27 vidurinės, kuriose 1992 m. grojo postpunk grupė „Nemo“, 11 vidurinė, kur 1993 m. vyko gotikinio roko grupės „The End“ koncertai, ir K. Donelaičio mokykla, kurioje 1993 m. pradėjo repetuoti žymi uostamiesčio metalo grupė „Anomaly“, pragyvuusi beveik du dešimtmečius. Savo didžėjais ir miesto jaunimą traukusiomis diskotekomis pasižymėjo 6 ir 24 vidurinės mokyklos, kur 1993 m. užgimė diskoteka „Bomba“, vėliau persikrausčiusi iš mokyklinių erdvių į buvusį kino teatrą „Jūratė ir Kastytis“. Iš 2, 11, 12 ir 22 vidurinių mokyklų kilo tokie žinomi miesto didžėjai kaip DJ Digital, DJ Giesha, DJ Crembo, DJ Weego, vėliau formavę elektroninės šokių muzikos skonį uostamiesčio klubuose „Pas Albertą“, „Senoji prieplauka“ bei vėliau mieste atsiradusiose diskotekose „Bomba“, „Vox Marris“, „Cunamis“. Šie vardai buvo gerai žinomi ne tik uostamiestyje, bet ir visoje lietuviškoje elektroninės šokių muzikos subkultūroje.

Mokyklinės erdvės 1991–1996 m. buvo gana populiarios tarp suklutūrų dėl kelių priežasčių. Pirma, čia rengiamų diskotekų ar koncertų organizavimas nereikalaudavo didesnių finansinių išlaidų. Bilietai buvo žymiai pigesni nei miesto diskotekose ar klubuose, o kartais į mokyklines diskotekas įleidavo visus ir nemokamai. Finansiniu požiūriu, šios vietos buvo patrauklios tam jaunimui, kurio perkamoji galia buvo labai maža. Antra, daugelis miesto pramogų vietų taikė amžiaus apribojimo politiką, kas automatiškai užkirsdavo kelią patekti moksleiviams į suaugusių arba studentiškas erdves. Tad mokyklos buvo viena iš vietų, kur amžiaus cenzas nebuvo ribojamas. Trečia, mokyklų disponuojama garso aparatūra

ir renginių erdvės buvo lengvai suteikiamos mokinių saviraiškai, kurią bendroji mokyklinės erdvės tvarka neblogai kontroliavo.

Tik vėliau, kada mokyklose diskotekos ir koncertai pradėti traktuoti kaip komerciniai pramoginiai renginiai, kurie susiję tiek su įrangos naudojimu, tiek su elektros išlaidomis, tiek su saugos darbuotojų samdymu ar papildomu aplinkos valymu, atsirado įtampa tarp vakarėlių organizatorių ir mokyklų administracijos. Pavyzdžiui, 1992 m. pabaigoje 6 vidurinės mokyklos didžėjai turėdavo sumokėti apie 2000 bendrųjų talonų arba „vagnorkių“ (t.y. apie 20 Lt.) mokyklos administracijai už vieną diskoteką (Stanevičius 1992). Tokia finansinė „našta“ ne visada buvo pakeliama ar priimtina dar tik bręstantiai DJ-jų kartai, tad kai kurios mokyklos gana greitai atsisakė reguliaraus diskotekų organizavimo. Kita vertus, mokyklinės erdvės brendę profesionalai visada turėdavo palikti mokyklinę erdvę ir ją užleisti naujai augančiai kohortai. Tai reiškė, kad su jaunimo kultūros ir pramogų profesionalizacija, o kartu ir subkultūrinės tapatybės kristalizacija bei atsiskyrimu nuo bendros jaunimo kategorijos, jaunimo raiška po truputi persikelia į kitas erdves – laisvesnes, mažiau kontroliuojamas, esančias anapus mokyklinės erdvės ir jos kontrolės. Tačiau šis atsiskyrimas nuo mokyklų pilnai įvyksta tik 1997–2002 metais.

Vaikų klubai. Mieste nuo sovietinių laikų veikiantys vaikų klubai buvo kita subkultūrinės tapatybės konstravimo ir jos gludinimo erdvė. Čia jauni maištaujantys muzikantai galėdavo repetuoti, organizuoti koncertus ar šokių vakarėlius, atidžiai prižiūrimus klubų administratorių. 1991–1996 m. mieste buvo galima aiškiai išskirti dvi vaikų klubų veiklos

kryptis. Vieni klubai buvo linkę puoselėti tradicinius užklausinio ugdymo užsiėmimus ir būrelius – liaudies ar pramoginius šokius, folklorinį dainavimą, piešimą, modeliavimą, fotografavimą, literatūros ir poezijos skaitymą, dramą. Tokios veiklos pobūdis rodo, kad čia dominavo tradicinis „vaiko“ kaip klasikinio ugdymo objekto supratimas, kur tapatybės formavimas vyksta su akyla suaugusių priežiūra.

Vaikų saviraiškai klubuose visada vadovavo ir mokydavo suaugę vadovai. Kiti klubai buvo atviresni „jaunimo“ kategorijai, kuri ryškiai skyrėsi nuo „vaikų“ sampratos ir daugiau skatino savarankišką saviraišką. Savarankiškumas, kuris buvo artimas subkultūrų propaguojamomis laisvė ir kūrybos idėjomis, buvo vienas iš esminių organizacinių modelių. Grojančioms ar besimokančioms šokti modernius šokius, kaip hip-hopas ar breikas, grupėms dažniausiai vadovaudavo patys jaunuoliai, kurie buvo kartu ir integrali šių kolektyvų dalimi. Būtent pastarojo tipo vaikų klubuose galima buvo surasti subkultūrinės tapatybės formavimosi židinius, aišku, kurios raiška buvo toleruojama tik kaip kūrybinio proceso dalis. Vaikų klubų atvirumą subkultūroms rodo buvusio pankų ir grupių „L.B. not Least“ bei „Pagulėk ir pamąstyk“ atsiminimai apie muzikinės raiškos galimybes tuometinėje Klaipėdoje:

„Tas 9-tas dešimtmetis buvo pilnas įvairių naminių studijų, tuo pačiu buvo atviros visos vaikų klubų erdvės. Jos gana pozityviai priimdavo, suteikdavo sąlygas, plius dar turėdavo kažkokį aparatą, kas paprasčiausiai leisdavo tau realizuoti tai, ką esi sumanęs.“ (interviu su panku Pinčiumi, 2010.10.28).

Tačiau nereikia užmiršti, kad vaikų klubai, kaip ir mokyklinė aplinka, visgi buvo discip-

linarinė erdvė, todėl jų paskirtis – formuoti socialiai priimtinos saviraiškos būdus – negalėjo būti visiškai paneigiama subkultūrinių praktikų, akivaizdžiai prasilenkiančių su normatyvinės elgsenos modeliais.

1991–1996 m. Klaipėdoje veikė 4 vaikų klubai, kur buvo galima atrasti kai kurias subkultūras. Garsiausias iš jų – klubas „Saulutė“ (Šermukšnių g. 11). Jame repetuodavo ne tik maištaujanti roką grojusios grupės, populiarios uostamiesčio subkultūrinėje scenoje, pavyzdžiui, pankai ir postpankai „EKO“, „Japonija“, „Vabalai“, „Beautiful ratt“ ar „Šonkauliai“, bet čia savo karjerą pradėjo ir tuo metu žymios lietuviškos popmuzikos žvaigždės – dainininkas Rolandas Janavičius, grupės „Savaitgalis“, „Trio D.A.V.“ ir „Junior“. Toks pop ir roko muzikos koegzistavimas vienoje erdvėje rodo, kad vietos tvarka buvo pavaldi „jaunimo“ kategorijos semantikai, kur muzikinė saviraiška buvo priimtina ir toleruotina norma. Šis koegzistavimo faktas iš dalies patvirtina jau anksčiau išsakytas pastabas apie pop ir roko muzikos suartėjimo priežastis ir jų inkorporavimą į oficialią „jaunimo“ kategoriją.

Vaikų klube „Liepsnelė“ (Viršutinė g. 5) savo repeticijų erdves turėjo sunkiojo metalo grupės „Coprostasis“, „Disdain“, gotikinio roko grupė „Mirusių vaikų žaislai“. Taip pat ten patalpas gavo grupės „Depesh Mode“ fanų klubas „Halo“ (įsikūręs 1993 m. gruodžio 11 d.), kuris švęsavo savo garbinamos grupės narių gimtadienius ar bendrai klausydavo muzikos. Kitame miesto gale esančiame vaikų klube „Švyturys“ (Šilutės pl. 40) gimė viena populiariausių roko grupių mieste „Naujokai išeina į karą“. Čia savo karjerą pradėjo ir pop dainininkas Deivis, tuo

metu dainavęs gotikinio roko grupėje „Liūdesio gėlės“.

Jei šie trys vaikų klubai – „Saulutė“, „Liepsnelė“ ir „Švyturys“ – išliko svarbiomis jaunimo ugdymo įstaigomis iki pat 2010 m. ir sėkmingai vysto savo veiklą toliau, tai vaikų klubas „Jaunasis jūreivis“, kuris buvo priglaudęs sunkiojo metalo grupes „Obscurity“ ir „Jumping Ass“, dėl privatizacijos ir valstybinių įstaigų reorganizacijos procesų apie 1995 m. išnyko iš jaunimo vietų žemėlapiu.

Kodėl vaikų ir jaunimo klubuose buvo galima aptikti įvairių subkultūrų apraiškų? Manychiau, kad galimi du paaiškinimai ar priežastys. Pirmas, dominuojantis jaunimo kontrolės diskursas, susiejantis jaunimą su delinkventiniu elgesiu ir tokio elgesio prevencijos būtinybe, akcentuodavo socialiai prižiūravimo laisvalaikio svarbą. Prisimenant prancūzų mąstytojo Michel Foucault studiją apie disciplinarines institucijas (1998), rafinuota socialinė kontrolė buvo galima tik stebimose aplinkose, turinčioms savo socialinę tvarką, dienos ritmą ir disciplinarines praktikas, nukreiptas į asmenybės ugdymą. Šią funkciją sovietmečiu ir po jo atliko ne tik mokyklos, bet ir vaikų klubai, kur pirmiausiai buvo pabrėžiama kūrybinė saviugda.

Būtent socialinės kontrolės diskurso imperatyvi jauno žmogaus ir kūrybiškumo sąsaja leido atsirasti unikaliam nišai, kurią užėmė kai kurios subkultūros. Jei kūrybiškumas buvo daugiau siejamas su normatyvinės elgsenos forma – muzikavimu, dainavimu, techniniu meistravimu, dramine veikla, – kurią palaikė oficiali jaunimo politika, tai subkultūrinė raiška ir kritiškas santykis su oficialia „jaunimo“ kategorija pasireiškėdavo kūrybinės veiklos turinyje –

lyrikoje, muzikos stiliuje, žodžiuose, aprangoje, judesyje. Vaikų klubai, kur, aišku, rinkdavosi ir vaikų amžių perkopę jaunuoliai, buvo ta vieta, kur kūrybiškumas kaip prevencijos priemonė leisdavo subkultūroms išslysti iš totalinės kontrolės veikimo lauko. Taip pat nereikia užmiršti ir to fakto, kad Sąjūdžio ideologijos kurta oficiali jaunimo kategorija buvo gana tolerantiška maištingai laikysenai, tad subkultūrinė raiška disciplinarinėse jaunimo aplinkose buvo savotiška socialinė norma. Hegemoninės „jaunimo“ sampratos, socialinės kontrolės, kūrybiškumo idėjos ir vaikų klubų diskursyvią jungtį geriausiai iliustruoja vieno iš Klaipėdos politikų komentaras, išsakytas 1994 m. svarstant jaunimo problemas Klaipėdoje:

„Tarybiniais laikais klestėjo iš tiesų šaunus dalykas – jaunimo klubai, tačiau daugelis puvo nupūsti privatizacijos vėjų. Dabar, atrodo, Klaipėdoje beliko tik du: „Saulutė“ ir „Liepsnelė“, bet ir tie agonijos stadijoje. Nebeliko to jaunimo klubų judėjimo, kuris vis tik buvo gana ženklus jaunuomenės gyvenime. Pastarieji du klubai – dabar greičiau keista išimtis iš bendros nesirūpinimo jaunimu taisyklės. Mirus šiems pasuktiniams mohikanams, paskutinės klubų kūrybinės jaunuomenės gretos galutinai prarastų saviraiškos galimybes“ (Vareikis 1994).

Antra, kas stimuliuojo pozityvų vaikų klubų vadovybės požiūrį į subkultūras ir skatino jas įsileisti į vaikų klubų erdves, buvo simbolinio prestižo sistema. Vaikų klubai neoficialiai tarpusavyje varžydavosi dėl populiarumo viešojoje erdvėje. Klubų vardo žinomumas visada pasitarnaudavo kaip simbolinis kapitalas ar reikšmingas argumentas svarstant vieno ar kito klubo finansavimo klausimą. 1991–1992 m. ekonominis sunkmetis ir prasidėjusi privatizacija griovė sovietmečių nusistovėjusią klubų funk-

cionavimo sistemą: buvo mažinamas šių įstaigų finansavimas, svarstomi uždarymo klausimai, pastatų ir patalpų pritaikymas kitoms reikmėms. Kadangi šių klubų veikla buvo finansuojama miesto savivaldybės lėšomis, formuojant miesto biudžetą dažnai reikėdavo ieškoti argumentų ir pagrindimo, kodėl klubai turėtų būti išlaikomi ir kodėl negalima mažinti finansavimo.

Klubo reikšmę galėdavo parodyti jų pasiekimai, kurie būtų atpažįstami ir matomi viešojoje komunikacinėje erdvėje. Kadangi vaikų pasiekimai ir būreliai nebuvo aktualus viešo diskurso objektas ir šiai temai žiniasklaida skyrė labai mažai dėmesio, vaikų kultūra mieste buvo „nematoma“ ir kaip diskursyvi, ir kaip empirinė tikrovė. Kiek kitokia situacija buvo su jaunimo kultūra, apie kurią aktyviai rašė Klaipėdos dienraščiai. Jei vaikų klubuose buvo viena ar kita muzikos grupė, kuri susilaukdavo žiniasklaidos dėmesio, ji greitai tapdavo simboliu klubo kapitalu, išviešinančiu ir klubo vardą. Populiariesnis jaunimo pop ar roko grupės vardas sustiprindavo klubo pozicijas viešumoje, kas, sociologiniu požiūriu, reiškė, jog klubų simbolinis statusas priklausė nuo popkultūros ir subkultūrinės raiškos. Tokia situacija leido jaunimo popkultūrai ir subkultūroms kurti savo tapatybės konstravimo erdves vaikų klubuose ir taip formuoti tų klubų prestižą.

Sovietiniai pramoninių įmonių klubai. Be mokyklų ir vaikų klubų, 1991–1996 m. Klaipėdoje subkultūrinės tapatybės raiškos gludinimas vyko dar neprivatizuotų pramonės įmonių administracinėse patalpose. Nemažai muzikinių grupių, dažniausiai pasinaudamos asmeninėmis pažintimis, gaudavo repeticijoms nedideles patalpas, kurios prarado

savo pradinį funkcionalumą dėl struktūrinių permainų miesto pramonėje. 1991–1992 m. miesto pramonei išėinant iš centralizuotos ūkio sistemos, ieškant naujų veiklos būdų ir netekus ideologinio bei kultūrinio darbuotojų švietimo funkcijos, daugelyje pramoninių ir žinybinių organizacijų atsirado nemažai nenaudojamų patalpų. Jos greitai buvo pritaikytos visiškai kitokioms reikmėms nei jų pradinė funkcinė paskirtis. Daug kur buvusiose komjaunimo, partinio komiteto ar kultūrinių renginių organizatorių patalpose įsikūrė smulkių verslo ar prekybos bendrovių biurai, naujai atsirandančios švietimo įstaigos ar net religiniai tikėjimai. Net žymus jaunimo klubas „Senoji prieplauka“ buvo įkurtas nebefunkcionuojančiame jūrinių verslovių sandėlyje.

Maištaujančią muziką grojančios grupės savo repeticijų patalpas turėjo Kojinių fabrike (Šilutės pl. 63), Mechanizacijos valdybos patalpose (Šilutės pl. 71), Vakarų laivų remonto įmonėje (Minijos g. 180), Medvilnės gamybinio susivienijimo „Trinyčiai“ klube (Bangų g. 22), Pieno kombinate (Šilutės pl. 61), Mėsos kombinate (Šilutės pl. 79), Buitinio gyventojų aptarnavimo kombinato „Gražina“ rūmuose (H. Manto g. 20), Celiuliozės-kartono kombinato klube (Minijos g. 9).

Šios erdvės buvo patrauklios dėl kelių priežasčių. Pirma, dažnai pramonės įmonės administracija, skirdama patalpas repeticijoms, suteikdavo ir galimybę muzikinėms grupėms naudotis įmonės disponuojama įgarsinimo įranga bei muzikiniai instrumentais. Tai buvo sovietinės gamyklinės kultūros palikimas, susijęs su anksčiau privalomos klubinės veiklos organizavimu. Įgydamos teisę repetuoti

buvusių gamyklinių klubų patalpose, naujos subkultūrinės muzikos grupės, kurios neturėjo savo įrangos ar instrumentų, gaudavo priėjimą prie būtinų saviraiškos resursų. Tai buvo labai svarbu jauniems žmonės, todėl buvusių sovietinių pramoninių įmonių kultūros infrastruktūra buvo patraukli dėl pragmatinio išskaičiavimo, o ne dėl jų atitikimo subkultūrinės estetikos kategorijoms. Aišku, apie 1991–1992 m. daugelis pramonės įmonių atsisakė klubinės veiklos tęstinumo ir pardavė savo disponuojamą įrangą bei instrumentus, todėl muzikuojančios grupės buvo priverstos arba investuoti į naujos aparatūros įsigijimą, arba nutraukti savo veiklą, arba ieškoti kitų tapatybės konstravimo vietų.

Antra, skirtingai nei mokyklinėse aplinkose ar vaikų klubuose, šiose erdvėse buvo žymiai mažesnė socialinė kontrolė. Pramonės įmonių erdvės, kuriose vykdavo repeticijos, nebuvo pavaldžios „jaunimo“ kategorijos semantikai, tai ir socialinės tvarkos sandara buvo kiek kitokia. Ji buvo atviresnė tiems subkultūrinės tapatybės raiškos elementams, kurie buvo draudžiami mokyklose ir vaikų klubuose. Kadangi keiksmažodžiai ir saikingas alkoholio vartojimas derėjo su gamyklinės darbininkų kultūros etosu, repeticijų patalpose buvo galima išgerti ir alaus, ir mažiau cenzūruoti kalbą, ir iškabinti garbinamų muzikinių grupių atributiką ar plakatus. Šios vietos leido pabėgti nuo normatyvinės elgsenos diktato, kurią implikavo oficiali „jaunimo“ kategorija, ir išgyventi didesnės laisvės pojūtį nei kur kitur. Čia subkultūros kūrė savo socialinę tvarką ir ugdė tapatybės raišką.

Tačiau apie 1994–1995 m. įsibėgėjusi pramonės įmonių privatizacija, restruktūrizacija bei nekilnojamo turto nuomos kainų augimas

greitai pribaižę sovietmečiu puoselėtos gamyklinės klubų kultūros tradicijų tęstinumą. Daugelis muzikinių grupių buvo išmestos iš savo repeticijų vietų ir priverstos ieškoti naujų tapatybės konstravimo vietų.

* * *

Trumpai apibendrinant 1991–1996 m. laikotarpio subkultūrų dinamiką Klaipėdoje, galima sakyti, kad subkultūrinės raiškos ribas brėžė dominavusi oficiali jaunimo kategorija. Tuo metu muzikinės subkultūros buvo integrali jaunimo kultūros dalis, koegzistuojanti kartu su popmuzika. Aišku, apie 1993–1995m. galima stebėti stilistinį pop ir roko kultūrų atsiskyrimą, kurį pirmiausiai nulėmė erdviniai pokyčiai mieste – muzikinių klubų kūrimasis ištuštėjusiose sovietinės kultūros infrastruktūros erdvėse. Tačiau stilistinė popmuzikos ir maištaujančios muzikos stilių diferenciacija dar buvo pavaldi „jaunimo“ kategorijos semantikai. Subkultūros neturėjo savo individualių erdvių, bet turėjo ieškoti ritualinių ir tapatybės konstravimo vietų

ten, kur jaunimo erdves kūrė naujai besikuriantis pramogų verslas.

Tai reiškė, kad subkultūros nebuvo sava-rankiškos. Jos buvo socialiai kontroliuojamos dviejuose lygiuose – ideologijos ir technologijų. Ideologiniu lygmeniu veikė hegemoninė jaunimo kategorija, apibrėžianti subkultūrų telkimosi vietas ir jose veikiančią socialinę tvarką (vienintelė išimtis yra tik „nieko neveikimo“ vietos, kur „jaunimo“ kategorija yra neveiksminga). O techniniame lygmenyje muzikinės raiškos galimybės priklausė nuo naujai besikūrinančio pramogų organizavimo verslo atstovų, kurie vėlyvuoju sovietmečiu įgijo pramogų organizavimo įgūdžius ir sėkmingai perėmė buvusių nomenklatūrinių jaunimo organizacijų įgarsinimo, apšvietimo ar įrašų įrangą. Subkultūrų išlaisvėjimas – atsiskyrimas nuo bendros jaunimo kategorijos ir *D.I.Y.* principo taikymas subkultūrinio veiksmo organizacijoje – atėjo tik vėliau.

(*Tęsinys kitame numeryje*)

PRIEDAS NR. 1. *Ritualinės subkultūrų erdvės ir svarbesni įvykiai Klaipėdoje 1991–1996 m.*

1. Vasaros estrada

1991–1995 m. vasaros sezono metu organizuojami masiniai jaunimo muzikos koncertai, kuriuose pasirodo uostamiesčio grupės. Svarbiausi renginiai:

1991.05.31 – pop grupės „Savaitgalis“ koncertas

1991.09.01 – klaipėdietiškų pop ir roko grupių koncertas „Pagaliau – 2“

1992.06.20 – klaipėdietiškų pop ir roko grupių koncertas „Pagaliau – 3“

1992.07.04 – Lietuvos ir Klaipėdos roko grupių koncertas

1992.08.15 – klaipėdietiškų pop ir roko grupių koncertas „Pagaliau – 4“

1992.09.08 – klaipėdietiškų pop ir roko grupių koncertas

1993.07.28 – pop ir roko grupių koncertas „Top 10 turas“

1994.07.09 – klaipėdietiškų roko grupių koncertas „Pagaliau – 6“

1995.06.16 – klaipėdietiškų pop ir roko grupių koncertas „Pagaliau – 8“

1995.07.29 – Jūros šventės koncertas „Vasara 95“

1996.05.12 – pop grupių koncertas „Meilė ateina sekmadienį...“

2. Klaipėdos universiteto Jūrų technikos fakulteto salė

1991–1994 m. nereguliariai organizuojami alternatyvios muzikos koncertai ir diskotekos jaunimui. Svarbiausi renginiai:

1991.09.14 – klaipėdietiškų pop ir roko grupių koncertas renginyje „Studentų fiesta“

1991.12.29 – roko grupių koncertas „Metalinė eglutė 91“

1992.03.28 – diskoteka- vakarėlis „Šou jaunimui“

1992.05.29 – grupės „Pompa“ koncertas

1994.03.11 – techno muzikos vakarėlis „Hot Attack“

1994.12.20 – 3-iasis Klaipėdos mokyklų didžejų čempionatas

1997.10.24 – sunkiojo metalo muzikos koncertas „Poltergeist – 5“

3. Žvejų kultūros rūmai

1991–1993 m. organizuojamos jaunimo diskotekos ir koncertai. Svarbiausi įvykiai:

1991.11.08 – Debiutuojančių pop ir rock grupių ir solistų festivalis

1992 m. lapkričio mėn. pradeda diskotekas organizuoti klubas „Yo!“

1992.11.07 – 1-asis Klaipėdos mokyklų disko žokėjų čempionatas

1992.11.22 – grupės „Pompa“ koncertas ir renginys „Turbo fiesta“

1992.11.29 – šokių muzikos vakarėlis „Dance Menu“

1992.12.30 – klaipėdietiškų pop grupių „Savaitgalis“ ir „Misteris“ koncertas

1993.01.10 – šokių vakarėlis „Krazi Show“, kurio metu įvyksta susišaudymas ir nutraukiamas klubo „Yo!“ diskotekos

1993.01.24 – klaipėdietiškų grupių „Exem“ ir „Fortūna“ koncertas

1993.03.05 – klaipėdiečių grupės „Savaitgalis“ koncertas „Labas!“

4. Kino teatro „Žemaitija“ salė

1992–1994 m. organizuojami roko koncertai ir diskotekos jaunimui. Svarbiausi įvykiai:

1992 m. spalio mėn. įsikuria Klaipėdos pop centras „Žemaitija“, kuriai vadovauti paskirta UAB „Arta Sound“ vadybininkė Aurelija Petukauskaitė

1992.11.07 – roko grupių koncertas „Pagaliau Žemaitijoje“

1992.11.20 – klaipėdietiškų pop grupių koncertas

1992.11.21 – roko grupių koncertas „Pagaliau Žemaitijoje – 2“

1992.11.28 – roko grupių koncertas „Pagaliau Žemaitijoje – 3“

1992.12.05 – klaipėdiečių pop grupės „Trio D.A.V.“ koncertas

1992.12.19 – roko koncertas ir renginys „Rokas ir alus“

1992.12.26 – sunkios muzikos koncertas „Metalinė eglutė 92“

1993 m. sausio mėn. patalpomis pradeda naudotis ir diskotekas organizuojantis klubas „Yo!“

1993.01.15 – pop grupių koncertas „Svečiuose pas Savaitgalį“

1993 m. kovo mėn. įsikuria Klaipėdos roko klubas

1993.03.06 – elektroninės šokių muzikos koncertas *Street Life Show*

1993.04.24 – elektroninės šokių muzikos vakarėlis *Hot Beat Action* „Šiaip sau“

1993.04.30 – pirmasis Klaipėdos roko klubo koncertas

1993.05.20 – elektroninės šokių muzikos vakarėlis *Techno Power Party*

1993.05.28 – metalo grupių festivalis „Poltergeist“

1993 m. birželio mėn. klubas „Yo!“ nutraukia savo veiklą

1993.08.06 – Klaipėdos roko klubo koncertas

1993.08.28 – grupės „Foje“ koncertas

1993.10.17 – pop grupių koncertas

1993.10.29 – metalo muzikos koncertas

1993.12.20 – žymios užsienio grupės „Technotronic“ koncertas

1993.12.27 – sunkiojo roko grupių koncertas „Metalinė eglutė 93“

1994.02.20 – Studijos MT geriausių roko grupių turo koncertas

1994 m. vasario mėn. paskiriama nauja Klaipėdos pop centro vadovė Audra Jankeliūnienė

1994 m. vasario mėn. pradedami rodyti filmai

5. Kino teatro „Jūratė ir Kastytis“ salė

1993–1995 m. reguliariai rengiamos miesto diskotekos ir keli koncertai. Svarbiausi įvykiai:

1993 m. sausio mėn. pradedamos rengti reguliarios diskotekos

1993 m. rugpjūčio mėn. įsikuria reguliari naktinė diskoteka „Bomba“ ir rengiami elektroninės šokių muzikos vakarėliai

1993.11.26 – 2-asis Klaipėdos mokyklų disko žokėjų čempionatas

1993.12.18 – Roko klubo sunkios muzikos koncertas

1994.03.11 – techno muzikos vakarėlis „Hot Attack“

1994.09.03 – metalo muzikos koncertas

1994.11.13 – roko grupių koncertas

1995.03.11 – grupės „Pompa“ koncertas

1995.09.16 – metalo muzikos koncertas „Paryžiaus rūšiai 95“

1995 m. spalio mėn. sutartis su „Bomba“ nutraukiama

6. Kino teatro „Vaidila“ salė

1994–1996 pradžia. Reguliariai rengiami masiniai jaunimo renginiai ir koncertai. Svarbiausi įvykiai:

1994.12.27 – sunkiojo roko grupių koncertas „Metalinė eglutė 94“

1994.12.29 – „Arta Sound“ trečiojo gimtadienio koncertas

1995.01.21 – sunkaus roko koncertas „Rokenrolo kryžiaus žygis per Lietuvą“

1995.03.12 – grupės „Bix“ koncertas

1995.04.01 – klaipėdietiškų pop grupių koncertas „Šimtą kartų durniau“

1995.04.16 – grupės „Fojė“ koncertas

1995.11.11 – klaipėdietiškų pop grupių koncertas

1995.12.27 – roko grupių koncertas „Kažkas atsitiko“

1996.02.14 – klaipėdietiškų pop grupių koncertas „Žvaigždžių skrydis“

LITERATŪRA

Abrams, Mark. 1959. *The Teenage Consumer*. London: Press Exchange.

Blackman, Shane. 2005. „Youth Subcultural Theory: A Critical Engagement with the Concept, its Origins and Politics, from the Chicago School to Postmodernism“, *Journal of Youth Studies* Vol. 8(3): 1–20.

Brake, Michael. 1985. *Comparative Youth Culture: The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. London: Routledge & Kegan Paul.

Clarke, John, and Tony Jefferson. 1976. „Working Class Youth Cultures“ in Geoff Mungham and Geoff Pearson (eds.) *Working Class Youth Culture*. London: Routledge & Kegan Paul, p. 138–158.

Clarke, John, Stuart Hall, Tony Jefferson and Brian Roberts. 1976. „Subcultures, Cultures and Class“ in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson, p. 9–74.

Clarke, John. 1976. „The Skinheads and the Magical Recovery of Community“ in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson, p. 99–102.

Cohen, Phil. 2007 [1972]. „Subcultural Conflict and Working Class Community“ in Ann Gray, Jan Campbell, Mark Erickson, Stuart Hanson and Helen Wood (eds.) *CCCS Selected Working Papers. Vol. 1*. London & New York: Routledge, p. 560–602.

Corrigan, Paul. 1976. „Doing Nothing” in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson, p. 103–105.

de Certeau, Michel. 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.

Durkheim, Emil. 1999 [1912]. *Elementarios religinio gyvenimo formos: toteminė sistema Australijoje* Vilnius, Vaga.

Foucault, Michel. 1998 [1975]. *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos.

Frith, Simon. 1981. *Sound Effects: Youth, Leisure, and the Politics of Rock'n'Roll*. New York: Pantheon Books.

Fyvel, Tosco Raphael. 1963. *Insecure Offenders. Rebellious Youth in the Welfare State*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.

Hall, Stuart, and Tony Jefferson (eds.) 1976 [1975]. *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson.

Harvey, David. 1990. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell.

Harvey, David. 2000. *Spaces of Hope*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Hebdige, Dick. 1976a. „The Meaning of Mod” in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson, p. 87–96.

Hebdige, Dick. 1976b. „Reggae, Rastas and Rudies” in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson, p. 135–154.

Hebdige, Dick. 1979. *Subculture. Meaning of Style*. London & New York: Routledge.

Hetherington, Kevin (1998) *Expressions of Identity: Space, Performance, Politics*. London, Thousand Oaks Ca., New Delhi: Sage.

Jefferson, Tony. 1976. „Cultural Response of the Teds: The Defense of Space and Status” in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson p. 81–86.

Lefebvre, Henri. 1991 [1974]. *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.

Maffesoli, Michel. 1996 [1988]. *The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage.

Mungham, Geoff, and Geoff Pearson (eds.) *Working Class Youth Culture*. London: Routledge & Kegan Paul.

Redhead, Steve. 1990. *The End-of-the-Century Party: Youth and Pop towards 2000*. Manchester: Manchester University Press.

Redhead, Steve. 1997. *Subculture to Clubculture: An Introduction to Popular Cultural Studies*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Shaw, Clifford R., and Henry D. McKay. 1931. *Juvenile Delinquency in Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.

Simmel, Georg. 2007 [1903]. „Didmiesčiai ir dvasinis gyvenimas” kn. *Sociologija ir kultūros filosofija*. Vilnius: Margi raštai.

Thornton, Sarah. 1996. *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Hnover and London: Wesleyan University Press.

Thrasher, Frederic. 1927. *The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago*, University of Chicago Press.

Trondman, Mats, and Paul Willis. 2002. „Manifesto for Ethnography”, *Cultural Studies & Critical Methodologies*, Vol. 2(3): 394–402.

Tucker, Brian. 2012. „Punk places: The role of space in subcultural life” in Zack Furness (ed.) *Punkademics: The Basement Show in Ivory Tower*. Wivenhoe / Brooklyn: Minor Compositions, p. 203–215.

Victor Turner. 1969. *Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing Co.

Weber, Max. 1978 [1922]. „The city (non-legitimate domination)” in *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press. Vol. 2, ch. XVI: 1212–372.

Willis, Paul. 1976. „Cultural Meaning of Drug Use in Stuart Hall and Tony Jefferson (eds.) *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*. London: Hutchinson, p. 106–118.

Willis, Paul. 1978. *Profane Culture*. London: Routledge & Kegan Paul.

Willis, Paul. 1997. „TIES: Theoretically Informed Ethnographic Study“, in Stephen Nugent and Cris Shore (eds.) *Anthropology and Cultural Studies*. London: Pluto.

Laikraščių publikacijos

Aistė. 1995. „Norim?“, *Vakarų ekspresas*, 1995.06.07.

Dočkus, Aivaras. 2000. „Klaipėdoje šokių revoliucija prasidėjo prieš 20 metų“, *Klaipėda*, 2000.11.30.

Lebedeva, Valerija. 2009a. „Broliai Bendžiai – garsiausias užkulisų duetas“, *Vakarų ekspresas*, 2009.10.10

Lebedeva, Valerija. 2009b. „Junior“ – trikovė, virtusi sapnu“, *Vakarų ekspresas*, 2009.10.17

Lebedeva, Valerija. 2009c. „Vaidas Vinks: „Savaitgalis“ – paradoksalių situacijų laikas“, *Vakarų ekspresas*, 2009.10.24

Lebedeva, Valerija. 2009d. „Gyvenimas XXL dydžiu“, *Vakarų ekspresas*, 2009.10.31

Lebedeva, Valerija. 2009e. „Hitų autorius pranašauja tradicinės muzikos saulėlydį“, *Vakarų ekspresas*, 2009.11.07

Lebedeva, Valerija. 2009f. „DJ Genys: nuo Klaipėdos pagrindžio iki tarptautinių eksperimentų“, *Vakarų ekspresas*, 2009.11.21

Lebedeva, Valerija. 2009g. „Džipas nutrenkė bobutę“ ir kiti „Šaros“ pokštai“, *Vakarų ekspresas*, 2009.11.28

Lebedeva, Valerija. 2009h. „DJ Crembo. „Groti „popsą“ – iššūkis“, *Vakarų ekspresas*, 2009.12.07

Lebedeva, Valerija. 2009i. „Vilius Ančeris „popsą“ klausosi kaip dokumentikos“, *Vakarų ekspresas*, 2009.12.14

Lebedeva, Valerija. 2009j. „Sati: „Savitas žmogus – retenybė“, *Vakarų ekspresas*, 2009.12.21

Lebedeva, Valerija. 2010a. „Darius Kalinauskas: „Muzikos populiarumo raktas – unikalus skambesys“, *Vakarų ekspresas*, 2010.01.04

Lebedeva, Valerija. 2010b. „DJ Saga ir diskotekų klestėjimo metas“, *Vakarų ekspresas*, 2010.01.11

Lebedeva, Valerija. 2010c. „Robertas Rezgevičius į popkultūrą žvelgia iš paukščio skrydžio“, *Vakarų ekspresas*, 2010.01.18

Lebedeva, Valerija. 2010d. „Palmeris – diskomanas, pavogtas iš teatro“, *Vakarų ekspresas*, 2010.01.25

Lebedeva, Valerija. 2010e. „Henrikas Žižys – klubinės kultūros rate“, *Vakarų ekspresas*, 2010.02.01

Lebedeva, Valerija. 2010f. „L. Žiulpa: „Kai nebeliks žvaigždžių, liks tiesiog dainuojantys“, *Vakarų ekspresas*, 2010.02.08

Lebedeva, Valerija. 2010g. „Algis Didžiulis ir išsipildžiusi „Prognozė“, *Vakarų ekspresas*, 2010.02.15

Lebedeva, Valerija. 2010h. „V. Straupas – apie erą be sekso ir rokenrolo“, *Vakarų ekspresas*, 2010.02.22

Lebedeva, Valerija. 2010i. „Algis Poškis: uostamiesčio breiko tėvas“, *Vakarų ekspresas*, 2010.03.01

Lebedeva, Valerija. 2010j. „DJ Hansas. Muzikos jūreivis“, *Vakarų ekspresas*, 2010.03.15

Lebedeva, Valerija. 2010k. „DJ Mindaugėlio muzikos karalystėje sutaria istorija ir ateitis“, *Vakarų ekspresas*, 2010.04.12

Petkevičius, Ovidijus. 1996. „Ar egzistuos „Prieplauka“ be prieplaukinių?“, *Klaipėda*, 1996.06.13.

Stanevičius, Jonas. 1992. „Nėra navaro“, *Klaipėda*, 1992.11.28.

Vareikis, Vygantas. 1994. „Jaunimo problemos Klaipėdoje“, *Klaipėda*, 1994.08.07.

Vinkevičiūtė, Svaja. 1994. „Keletas akimirkų iš labai savotiško „keistų“ žmonių gyvenimo“, *Klaipėda*, 1994.03.11.

ABSTRACT

URBAN SPACES AND SUBCULTURAL DYNAMICS IN KLAIPEDA IN 1991–2010

The main issue discussed in the article is relationship between urban spaces and subcultural identity: what empirical analysis of subcultural places say about social processes in a city? The present study is empirical reconstruction of the dynamics of musical subcultures as spatial phenomena in a post-Soviet city (Klaipeda, Lithuania) and covers two decades of rapid urban changes. In our study of post-Soviet period we follow Marxists interpretation proposed by CCCS about relationship between hegemonic youth category and subculture, apply Kevin Hetherington's theory of expressive identity, and empirically explore Michel Maffesoli's ideas about changing sociality. All theoretical assumptions differently focus on relations of space and identity.

The study locates three periods of subcultural dynamics in Klaipeda. In 1991–1996 subcultures were subordinated to hegemonic youth category; pop culture and subcultures were not differentiated; the different styles were mixed in hybrid identities. In 1997–2002 subcultures leave public spaces and escapes from social control, what leads them to exploration and appropriation of new spaces for ritual performances. 2003–2010 are marked by subcultural differentiation, ideological purification of subcultural identity and seclusion of ritual spaces. Identified processes are discussed in a wider context of urban changes. In this issue of the journal is published only the first part of the study.

Gauta: 2012 04 10

Pateikta spaudai: 2012 10 11

Sociologijos katedra

Klaipėdos universitetas

Minijos g. 153, Klaipėda

El. paštas: liutauras.kraniauskas@gmail.com